

Rabobank

Samen bouwen aan een economisch sterk Lifeport

Acht opgaven voor een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland

RaboResearch

Nederland

www.rabobank.com/economie

Inhoud

Aanleiding: de economie van Zuid-Gelderland heeft een impuls nodig	4	Opgave 8: Verbeter het werkklimaat voor gespecialiseerde kennis en talent	24
Opgave 1: Werk aan een gedeelde visie en ambitie; kies scherper	9	Resume	25
Opgave 2: Verbeter de regionale governance	11	Rabobank bouwt mee aan Lifeport voor een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland	26
Opgave 3: De regio heeft behoefte aan leiderschap	13	Bijlage 1: Geïnterviewden en deelnemers gesprekstafels	28
Opgave 4: Versterk ondernemersdynamiek	14	Bijlage 2: Economische groei in Nederlandse regio's	30
Intermezzo: Prestaties Zuid-Gelderland	16	Bijlage 3: Economische specialisaties in Zuid-Gelderland	32
Opgave 5: Verbeter aansluiting onderwijsinstellingen en regionale economie	18	Bijlage 4: Studenten survey regio Arnhem-Nijmegen en regio Foodvalley	34
Opgave 6: Verbind de losse ecosystemen geografisch met elkaar	20	Bijlage 5: Indicatoren spiderdiagrammen	37
Opgave 7: Verbeter financieringsmogelijkheden voor innovatie	22	Colofon	40

Samenvatting

Als coöperatieve bank wil Rabobank een substantiële bijdrage leveren aan het welzijn en de welvaart in Zuid-Gelderland. We willen onderdeel zijn van en investeren in het ecosysteem van deze regio.¹ Met dit onderzoek geven we de contouren van een beweging naar een economisch sterkere regio. Als basis voor een breed gedragen regiodialoog en daarop volgende acties. Uiteraard spreken we de oprechte waardering uit voor degenen die in de afgelopen jaren hebben bijgedragen aan de regionaal-economische groei. Als we kijken naar andere regio's in Nederland is dat helaas nog niet goed genoeg. Centraal staat de vraag: wat is er nodig om de potentie van het gebied Zuid-Gelderland te benutten en de economische kracht van de regio te versterken? Het antwoord ligt in acht geformuleerde opgaven die te maken hebben met het verminderen van de economische, organisatorische en geografische fragmentatie in het gebied. We zien namelijk dat bedrijven in zuidelijk Gelderland te weinig profiteren van de kracht van het regionale ecosysteem (het samenhangend geheel van kwaliteiten die in de regio aanwezig zijn), waardoor de economische ontwikkelingen en de groeikracht achterblijven.

Werken aan een **gedeelde visie en ambitie**, en daarmee scherper kiezen waar de regio op wil inzetten, is de kern van de opgaven. Om daar leiderschap vanuit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden aan te verbinden. **Lifeport** is inmiddels een breder gedragen werktitel, en misschien wel regionale positionering. Ondanks dat er nog voldoende kanttekeningen zijn bij verschillende stakeholders, geeft Lifeport een duidelijk signatuur af met herkenbare focus en potentie. De topsectoren en instituties rond food, health en energy -met hun onderlinge verbanden en gekoppeld aan hightech- leveren een unieke propositie die past bij het DNA en de toekomst van de regio. Economische vernieuwing komt vervolgens voort uit het aanjagen van **ondernemersdynamiek** (nieuwe en groeiende bedrijven) en een nadrukkelijker verbinding met het onderwijs. Een **aantrekkelijker werkklimaat** voor kennis en talent complementeert het geheel. De opgaven dragen bij aan een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland. Wij zien Lifeport als een aanjager en signatuur van een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland. Vandaar de titel 'Samen bouwen aan een economisch sterk Lifeport'. Tot slot is het verbeteren van de **toegang tot kapitaal** een belangrijke opgave. Dit is een gemeenschappelijke opgave tussen banken, investeerders en andere financiers, zoals Oost NL.

Op dit moment is er is te weinig samenhang tussen de drie deelregio's in Zuid-Gelderland (Ede-Wageningen, Arnhem-Nijmegen en Rivierenland), tussen de vier economische specialisaties food, energy, health en fruit en in de oriëntatie van de bevolking. De fragmentatie is bovendien terug te vinden in de relatief zwakke relatie tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven, de geringe samenhang in bestuurslagen en de geringe relaties tussen grote, middelgrote en kleine bedrijven. Er is te weinig clusterkracht doordat bedrijven elkaar te weinig vinden en in de keten samenwerken.

Door te werken aan de acht geformuleerde opgaven kan de fragmentatie in zuidelijk Gelderland verminderd worden en de economische potentie beter benut. Het gebied heeft namelijk een enorme potentie door de specialisaties in 'de thema's van de toekomst' en de 'crossovers' daartussen. Het verenigen van deze specialisaties onder de noemer Lifeport biedt de economie van Zuid-Gelderland een unieke kans om te floreren. Het is de stip op de horizon,

¹ Waarom we gekozen hebben voor de schaal van Zuid-Gelderland is te lezen op bladzijde 6 van dit rapport.

waardoor investeringen en energie gestroomlijnd kunnen worden naar die nieuwe toekomst en waarop massa kan worden gecreëerd.

Rabobank wil deze opgaven samen met stakeholders aanpakken en in 2022 per kwartaal met één opgave starten. Met stakeholders bepalen we het gewenste resultaat en hoe we dat kunnen bereiken. We stellen per opgave een concreet actieprogramma op met een zo groot mogelijke kans van slagen. Zodoende kunnen we de ontwikkeling verbreden en versnellen. Met onze kennis, netwerken en financieringsoplossingen dragen wij bij aan een krachtig functionerend ecosysteem in Zuid-Gelderland. Daarbij wil Rabobank in 2022 en 2023 circa 4 miljard euro in de regio investeren: Rond de 1,5 miljard euro steken we in het ondernemerschapsklimaat en circa 2,5 miljard euro in het woon- en leefklimaat van de regio. We willen in 2022 en 2023 laten zien hoe de omvang en kwaliteit van onze investeringen zich ontwikkelen. Enerzijds om de geloofwaardigheid van dit rapport en onze rol als Rabobank naar de toekomst te vergroten. Dit vraagt een kwetsbare en tegelijk krachtige aanpak. Anderzijds om ook andere partijen uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid aan te moedigen om daarin een positie te nemen. Vooral het bedrijfsleven en de kennisinstellingen hebben een initiërende rol. Alles in het belang van een economisch sterkere regio.

Aanleiding: de economie van Zuid-Gelderland heeft een impuls nodig

De economische ontwikkelingen in Zuid-Gelderland [lijken sterk op die van de nationale economie](#). En dat is opvallend. Juist in deze regio zou je een hogere groei verwachten. Kennisintensieve en stedelijke regio's, als die van Zuid-Gelderland, zijn namelijk de afgelopen jaren de [motoren van economische groei](#) geworden en de [spin in het web](#) van innovaties. Soortgelijke regio's hebben een trekkende rol in onze economie gekregen, maar zuidelijk Gelderland blijft achter.

Nu is Zuid-Gelderland geen homogeen gebied en zijn er in economisch opzicht ten minste vier deelgebieden te onderscheiden, met elk zijn eigen economische dynamiek (zie intermezzo en bijlage 2). De regio Nijmegen heeft een sterk profiel in *health*, Arnhem in *energy* en samen vormen ze de stedelijke agglomeratie Arnhem-Nijmegen. Ede-Wageningen is gespecialiseerd in *voeding* en staat bekend als *Foodvalley*. Rivierenland is sterk gespecialiseerd in fruitteelt en logistiek.

Wanneer we dieper ingaan op het functioneren van Zuid-Gelderland dan valt op dat bedrijven te weinig profiteren van de kracht van deze regionale ecosystemen. Met andere woorden: de raderen in de motor van economische groei (figuur 1) lopen niet soepel genoeg. Het zijn deze lokale en regionale kwaliteiten en zogenoemde agglomeratievoordelen die belangrijk zijn voor het functioneren van bedrijven in een regio. Het gaat dan om de voordelen van nabijheid tot andere bedrijven of bedrijven in hetzelfde cluster, kennisspillovers met de aanwezige kennisinfrastructuur, de dynamiek van ondernemerschap, de kwaliteit van de woon- en werkomgeving enzovoorts. Juist zaken waarvan we weten dat ze de afgelopen decennia belangrijker zijn geworden voor bedrijven en het functioneren van onze economie.

Gemiddeld genomen groeien dezelfde type bedrijven in Zuid-Gelderland minder hard dan elders in Nederland (vooral Arnhem-Nijmegen², zie bijlage 2)³. Het lijkt er op dat zuidelijk Gelderland zich de afgelopen jaren te weinig heeft kunnen vernieuwen en te weinig nieuwe economische activiteiten heeft kunnen ontwikkelen, om de regio op een nieuw economisch groeipad te zetten. Omdat veel ingrediënten voor succes aanwezig zijn, is er dus sprake van een onderbenutte potentie. Vooral in het stedelijk deel van Zuid-Gelderland in Arnhem-Nijmegen. Tegelijkertijd geldt dat de regio Foodvalley de afgelopen decennia een relatief sterke groei kende, maar zich pas recent heeft ontwikkeld van regio met een universiteit naar een cluster van agri-foodkennis en -bedrijven. Voor de [Fruitedelta](#) geldt dat het economisch succes juist wat verder terug in de tijd ligt en de regio de laatste jaren kampt met teruglopende werkgelegenheid.

Ons onderzoek

Voor de Rabobank was de onderbenutte potentie van Zuid-Gelderland aanleiding om een onderzoek te doen naar het functioneren van de economie van Zuid-Gelderland, om vervolgens aanbevelingen te kunnen doen hoe de regio zichzelf economisch kan versterken. Onze filosofie: Zuid-Gelderland is niet alleen belangrijk voor Nederland, maar ook voor Rabobank. We willen als coöperatieve bank een substantiële bijdrage leveren aan het welzijn en de welvaart in deze regio. Als financiële, kennis- en netwerkpartner werken we samen aan een sterke regio Zuid-Gelderland. Het stimuleren van de groei en tegelijkertijd investeren in een vitale leefomgeving staan daarbij centraal. Zo vertaalt Rabobank haar missie *Growing a better world together* naar zuidelijk Gelderland. Dit doen we niet alleen door echt lokaal aanwezig te zijn, maar óók door samen op te trekken met

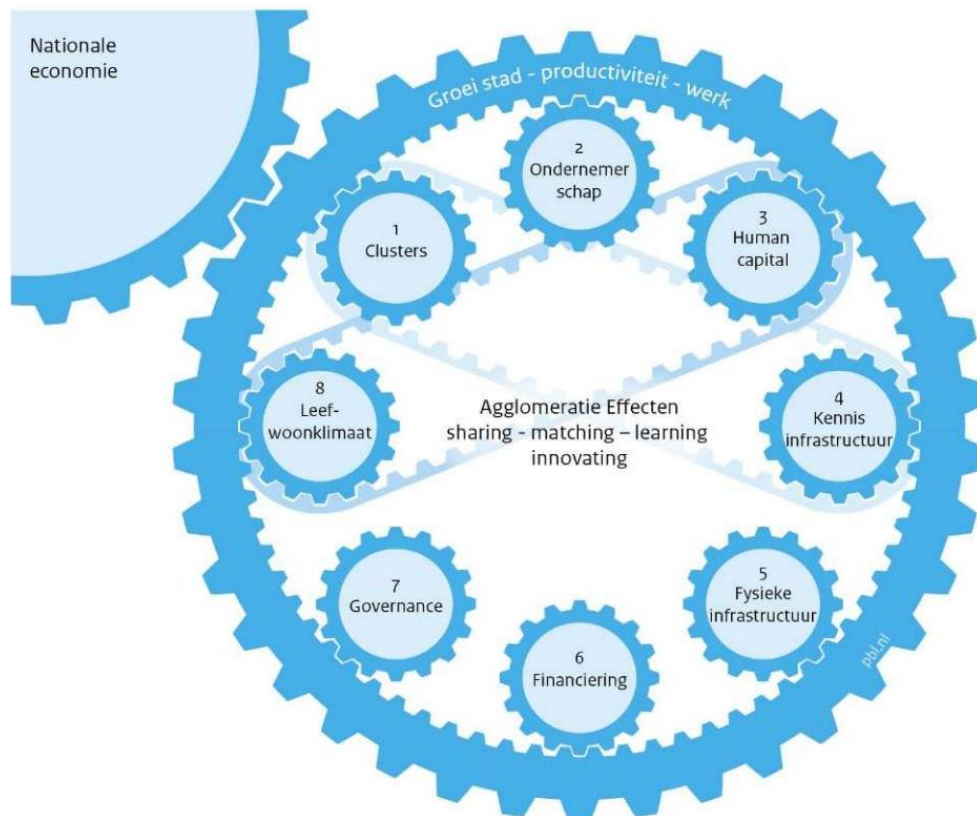
² Het aandeel van [Arnhem-Nijmegen in de economie van Gelderland](#) nam de afgelopen decennia juist af.

³ Zie ook [analyse van economische groei Arnhem-Nijmegen 1996-2015](#). Reden voor de regio om recent nieuwe verbanden te zoeken in de samenwerking ['Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen'](#).

alle relevante stakeholders. We willen onderdeel zijn van het ecosysteem dat zich in de laatste jaren heeft gevormd.

We hebben daarom een beproefd model gehanteerd van het organiseren van gesprekstafels met bedrijven, andere belangrijke stakeholders en studenten in het gebied. De centrale vraag aan al deze belangrijke actoren in het ecosysteem die we stelden: Wat zijn nú de belangrijkste opgaven waar Zuid-Gelderland voor staat? Het is een essentiële vraag die eigenlijk continue moet worden gesteld en waarvan we in dit rapport verslag doen.

Figuur 1: De motor van de regionaal-economische groei

Bron: PBL

Onderzoeksopzet

Voor het onderzoek hebben we drie onderdelen uitgevoerd. In de periode februari tot en met april 2021 hebben we interviews gevoerd met 19 sleutelpersonen van toonaangevende bedrijven, kennisinstellingen en overheidsorganisaties in de regio Zuid-Gelderland. Hiervan is door [Strategy Unit](#) apart verslag gedaan, in de bijlage staan de geïnterviewden genoemd. Op 10 mei 2021 volgde met studenten een gesprekstafel. Ook is er een vragenlijst verspreid onder zoveel mogelijk studenten uit de regio. Vervolgens organiseerden we op 18 mei 2021 twee tafels met belangrijke stakeholders in de regio: bedrijven, opleidingsinstituten en investeerders. In de bijlage zijn alle deelnemers aan de gesprekstafels genoemd.

Op basis van de verkregen informatie geven we onze bevindingen in acht opgaven voor Zuid-Gelderland weer. De opgaven zijn los beschreven in het rapport, maar kennen een sterke onderlinge samenhang en deels overlap. Hierop baseren we ons commitment richting Zuid-Gelderland en de deelregio's.

Alle bevindingen in dit onderzoek komen voor rekening van de Rabobank. Weergaven van de gesprekstafels zijn anoniem opgenomen in de tekst.

Hoofdboodschap

In de volgende hoofdstukken werken we de geformuleerde opgaven voor Zuid-Gelderland specifiek uit. De optelsom van al deze individuele opgaven vatten we alvast samen in onze hoofdboodschap:

*Om de potentie van Zuid-Gelderland te benutten moeten de (geografische) deelspecialisaties in food, health en energy sterker met elkaar worden verbonden. **Maak werk van Lifeport!** De ondermaatse economische prestaties van (delen) van zuidelijk Gelderland zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op de **grote fragmentatie** in het gebied. Dit gaat verder dan fragmentatie in geografische zin (Ede-Wageningen / Arnhem-Nijmegen / Rivierenland) en in hun economische specialisaties (food, health, energy en fruit). De regio heeft ook te maken met fragmentatie in bestuur (er is weinig samenhang in bestuurslagen), in het type bedrijven (veel mkb, weinig grootbedrijf) en in de relatie tussen onderwijsinstellingen en bedrijven (die niet sterk ontwikkeld is). Tegelijkertijd komt naar voren dat een ondernemende cultuur mist, bij overheid, kennisinstellingen en het bedrijfsleven. De opgaven die we formuleren hebben veelal met het beslechten van deze fragmentatie te maken.*

In figuur 1 werd al duidelijk dat agglomeratievoordelen een belangrijke rol spelen in de motor van economische groei. [Wat zijn dat?](#) Kort gezegd gaan agglomeratievoordelen over voordelen van nabijheid tot andere bedrijven. Hoe meer, hoe beter zou je kunnen zeggen (bij verdubbeling van de dichtheid worden bedrijven [zo'n 5 procent productiever](#)). Vooral stedelijke regio's zagen we hierdoor triomferen de laatste decennia. Stedelijke regio's bieden een grotere en gespecialiseerdere arbeidsmarkt en daardoor een betere 'matching' tussen bedrijven en arbeidskrachten. Een grotere en meer gespecialiseerde markt van toeleveranciers (input sharing) in steden biedt voordelen: lagere transactiekosten (zoek- en transportkosten) door nabijheid van een complex van (potentiële) toeleveranciers.

Tot slot staan kennispillovers centraal in het begrip van agglomeratievoordelen: bedrijven profiteren van de overdracht van kennis en interacties met elkaar. Deze interacties kunnen formeel zijn, verpakt in handelsrelaties, maar ook juist informeel, toevallig en onbedoeld. De kern van deze relaties bestaat vaak uit face-to-face-contacten; nodig om persoonlijke en complexe kennis uit te wisselen, vertrouwen op te bouwen, en een accurate beoordeling te kunnen maken van het potentieel aan constant veranderende bedrijfsrelaties. Steden bieden deze interactiemilieus, zodat frequent- en face-to-face-contact mogelijk wordt gemaakt. Naast deze algemene stedelijke voordelen gelden ze tevens binnen specifieke clusters van samenwerkende bedrijven: hoe meer de activiteiten aan elkaar zijn gerelateerd, hoe meer clustervoordelen bedrijven eraan ontleen. **Agglomeratiekracht en clusterkracht (de kruisverbanden tussen food-health-energy)** zijn twee belangrijke begrippen in de opgaven van de economie van Zuid-Gelderland.

De regio Zuid-Gelderland

In ons onderzoek staat de *regio Zuid-Gelderland* centraal; het gebied lopend van Arnhem-Nijmegen tot Ede-Wageningen en het Rivierengebied (zie figuur 2). Binnen dit gebied zijn er verschillende deelgebieden te onderscheiden, zowel in (1) functionele zin; daar waar woon-werk relaties (pendel) en voorzieningenbezoeken zich concentreren en waarin culturele oriëntatie een rol speelt, in (2) bestuurlijke zin; hoe de overheid is georganiseerd en samenwerkt en in (3) economische zin; de clusters van economische specialisaties en samenwerkende bedrijven.

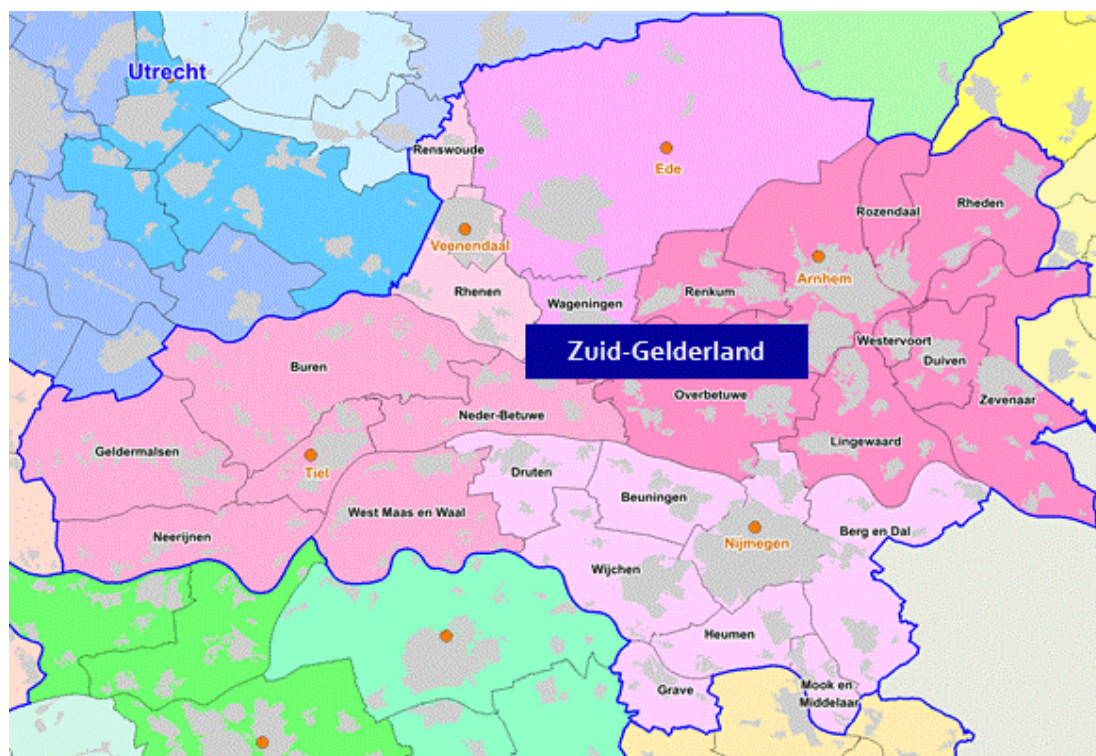
Die laatste zijn voor ons het startpunt in ons onderzoek. De centrale vraag is er immers op gericht om te verkennen hoe de economische kracht en de brede welvaart in het gebied kan worden versterkt. In de inleiding kwam daarbij naar voren dat **agglomeratiekracht en clusterkracht** centrale begrippen zijn voor een regionale economie. Deze spelen veelal op het niveau van een stadsgewest of functionele regio. De geografische schaal van Zuid-Gelderland is hiervoor dus relatief ruim. Toch richten we ons niet op een afzonderlijk deelgebied binnen Zuid-Gelderland, maar ligt de focus op de hele regio. Zuid-Gelderland is namelijk de regio waarop je kan zien of het geheel meer is dan de som der delen. Het is de regio waar de economische specialisaties in food, health, energy en fruitteelt zijn geconcentreerd, waarop de crossovers tussen deze activiteiten elkaar kunnen versterken en waar hightech als thema een essentiële drager is met verbindingskracht naar Oost-Nederland (Twente) en Zuid-Nederland (Brainport Eindhoven). Het is dus vooral de regio waarop nieuwe ontwikkelingen en potentie zichtbaar worden. Juist ontwikkelingen die aansluiten bij maatschappelijke vraagstukken rond voedselveiligheid en –schaarste, klimaatveranderingen en gezondheid.

Tegelijkertijd kenmerkt Zuid-Gelderland zich door een, wat heet, sterke *institutional thickness* op de thema's food, health en energy, en ook hightech. In Zuid-Gelderland bevinden zich twee toonaangevende universiteiten ([Radboud Universiteit](#) en [Wageningen University and Research](#)), en diverse hogescholen en MBO-instellingen met een sterke kennispositie op genoemde thema's.⁴ De institutional thickness komt echter vooral naar voren in triple helix en netwerkorganisaties waarin overheden, kennisinstellingen en bedrijven samenwerken. Zo richt [The Economic Board](#) zich met de Lifeport thema's op de schaal van Arnhem-Nijmegen met Wageningen. De [Regio Foodvalley](#) (Economic Board Foodvalley) is de regionale netwerkorganisatie op agrifood in regio Ede-Wageningen (acht gemeenten, twee provincies, onderwijs- en kennisinstellingen en ondernemers in de regio). In Ede werkt men aan het [World Food Center](#). [Foodvalley NL](#) is de (inter)nationale netwerkorganisatie voor agrifood. In [Health Valley](#) (zorginnovatienetwerk) komen bedrijven, zorg en welzijnsinstellingen, kennisinstellingen, overheden en eindgebruikers bij elkaar, waarin naast de deelregio's op dit thema in Zuid-Gelderland ook een brug met Oost-Nederland, bijvoorbeeld Twente, wordt geslagen. [One Planet](#) is een multidisciplinaire samenwerking tussen Wageningen University & Research (WUR), Radboud Universiteit, Radboudumc en nano-technologie wereldspeler IMEC Nederland. Op de [Novio Tech Campus](#) concentreert zich de health- hightechsector met netwerken in de hele regio. In Arnhem is er de [Hotspot Energy](#) waarin bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen aan de energietransitie werken ([New Energy Made in Arnhem](#)). In de [Fruit Delta](#) komt het netwerk rond Agribusiness, Economie & Logistiek samen en in de [Fruit Tech Campus](#) de nodige kennisinfrastructuur.

Bovengenoemde institutionele verbanden hebben een focuspunt in Zuid-Gelderland, met (inter)nationale relaties. Een dergelijke institutional thickness wordt vaak als een **belangrijke driver gezien voor economische ontwikkelingen** en ontwikkelingen op maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. Vooral doordat tussen de genoemde partijen strategische actie- en investeringsagenda's worden geformuleerd. In ons onderzoek hebben we in de

interviews en tijdens de gesprekstafels specifiek gevraagd naar het belang van de geografische schaal van Zuid-Gelderland, bovenop de geografische schaal van de ecosystemen rond food, health en energy. In opgave 1 wordt daar verslag van gedaan.

Figuur 2: Zuid-Gelderland, met deelgebieden

Bron: RaboResearch

⁴ HAN University of Applied Sciences, Hogeschool Van Hall Larenstijn, Christelijke Hogeschool Ede, Rijn IJssel College.

Opgave 1: Werk aan een gedeelde visie en ambitie; kies scherper

Uit de dialoog en de interviews komt sterk naar voren dat het in de regio ontbreekt aan een gedeelde visie en ambitie op de organisatie en de toekomst van Zuid-Gelderland. De geografische schaal van Zuid-Gelderland wordt daarbij als meest geëigende aangegeven (figuur 2). Het merendeel van de deelnemers aan de gesprekstafels geeft aan dat de schaal van Zuid-Gelderland belangrijk is voor het functioneren van bedrijven en de welvaart van mensen. Daar waar ze twijfels hebben over de reikwijdte van deze schaal komt die voort uit het gebrek aan functionele samenhang tussen de eerder genoemde deelgebieden.

"Ik denk dat wij in Nederland een beetje meer behoefte hebben aan visie, waar het gaat over ontwikkelingen op gebied van gezondheid en voeding. Dat ontbreekt niet alleen landelijk, maar ook op regionaal niveau. Als je geen visie definieert dan weet ik dat je nergens komt"

Figuur 2: Hoe belangrijk vindt u het om op de geografische schaal van Zuid-Gelderland de onderliggende ecosystemen te verbinden (vijfpuntsschaal van zeer oneens tot zeer eens)

Bron: Gesprekstafels Rabobank

Weliswaar zijn de eerste stappen gezet om de samenhang binnen Zuid-Gelderland te versterken, zoals met de [The Economic Board](#), de [Economic Board Regio Foodvalley](#) en met [Health Valley](#), maar tegelijkertijd wordt aangegeven dat ondernemers, kennisinstellingen en de overheid nog niet dezelfde taal spreken, laat staan een gedeelde visie hebben. De grote opgave is om te komen tot een gedeelde visie op de toekomst van Zuid-Gelderland. Juist het combineren van de drie sterke pijlers: *food*, *health* en *energy* is daarin belangrijk.

"'Health, food en energy', maar dan niet allemaal op zich. Want dat doen andere regio's ook hartstikke goed. Energy doen ze in Groningen ook heel goed. Food doen ze in Veghel heel goed. Maar juist de combinatie van. Dus wat je zou moeten proberen is die cross-overs voor elkaar te krijgen. Want daar komt de echte innovatie vandaan"

Er is een unieke kans om Lifeport -de combinatie van health, food en energy- zowel voor bedrijven als voor inwoners te laten werken. Het heeft de thema's voor de toekomst in zich maar moet ook breder zijn dan enkel de ontwikkeling van deze economische specialisaties. Het moet letterlijk zichtbaar worden in het dagelijkse leven van mensen en in de ruimtelijke kwaliteiten van het gebied, zo geven de deelnemers aan de gesprekstafel aan.

"Lifeport. Daar komen voor mij wel heel veel dingen in samen die we nu al kunnen operationaliseren. Met gezonde voeding, met bewegen, met natuur, met fijn en gezond wonen, met mensen perspectief kunnen geven dat ze werk hebben, inclusiviteit. Dat moet je operationeel maken en als regio hebben we alle ingrediënten, zowel voor ondernemers als instellingen, om Lifeport goed neer te zetten."

Scherper kiezen voor food, health en energy en de crossovers daartussen maakt de samenwerking tussen lokale overheden makkelijker, zo wordt aangegeven. Lifeport moet dus niet alleen iets zijn van de bedrijven en van de inwoners, maar ook van de overheden: juist daar moeten de neuzen dezelfde kant op gaan staan.

"Lokale overheden moeten voor zichzelf duidelijk maken 'waar ben ik van en waar wil ik van wegblijven?'. Op het moment dat je dat helder naar elkaar kunt uitspreken, kun je ook gemakkelijker met elkaar samenwerken"

Als het beleid, middels een gedeelde visie, een stip op de horizon zet, kan er een vliegwiel ontstaan. Deze stip structureert vervolgens de activiteiten van de bedrijven:

"...als het veel helderder is wat het uiteindelijk oplevert, wat het belang is voor ons, wat de output is van hetgeen we doen. Want activiteiten op zichzelf leveren niet zoveel op als we niet weten waar we naartoe gaan. Als dit veel scherper is dan kunnen we hier gemakkelijk naar toewerken."

Uit de interviews komt dit naar voren: een gemeenschappelijke uitdaging is om bestaande excellenties binnen kennisdomeinen te benoemen, verder te ontwikkelen en in internationale optiek uit te bouwen. Dit geldt voor Foodvalley (met als geografische concentratie Ede/Wageningen (WUR)), dat al een sterk merk is met een degelijke (inter)nationale positionering; en voor het thema health (met als geografische concentratie Nijmegen (Radboud Universiteit)), waarvan sommige geïnterviewden aangeven dat een sterkere profilering gewenst is. De regio komt nationaal en internationaal ook sterker te staan door een sterke collectieve profilering, vanuit de gedachte dat veel toekomstige ontwikkelingen zich voordoen op crossovers tussen food & health. In de slipstream kunnen de economische en innovatieve sterktes van de regio op het gebied van energie/duurzaamheid (met als geografische concentratie Arnhem) hiervan profiteren. Als maatschappelijke uitdaging heeft energie/duurzaamheid een aanvullende bijdrage. De keuze voor een focus op energie doet ook recht aan de inspanningen om op dit thema een economisch kenniswaartepunt op te bouwen. Dit vereist verdere inzet. Tech is daarbij een drager en accelerator van deze drie thema's. Bron: Strategy Unit.

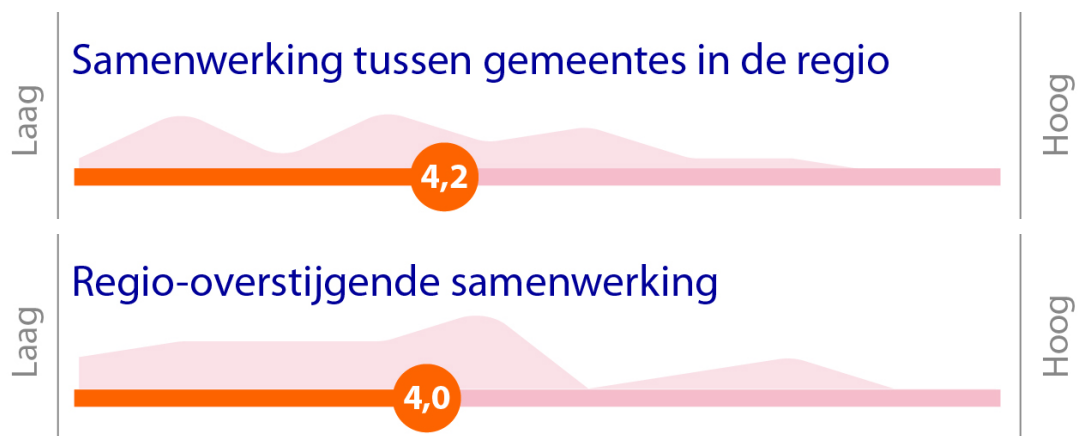
Opgave 2: Verbeter de regionale governance

Een opgave die sterk aan het werken aan een gedeelde visie is gerelateerd, is het verminderen van de versnippering in de regionale governance. De deelnemers aan de gesprekstafels geven over het algemeen onvoldoende scores op de kwaliteit van de gemeentelijke samenwerking in de regio én voor de regio-overstijgende samenwerking (figuur 3). Het is te gefragmenteerd.

"De gemeenten moeten ophouden om elkaar als concurrent te zien. Ik woon in de regio en ik werk in de regio. Het valt mij op dat ze meerdere kansen gemist hebben, omdat ze onderling concurreren om hetzelfde bedrijf of iets dat ze wilden realiseren."

"Wat wel is opgevallen is dat ieder heel veel zijn eigen belang probeert te verdedigen als je een samenwerking probeert op te zetten."

Figuur 3: Kwaliteit van de regionale governance (op een schaal van 1 tot 10)

Bron: Gesprekstafels Rabobank

Recent wordt wel beter samengewerkt, zo wordt aangegeven, maar de opgave is om dit echt op de schaal van Zuid-Gelderland te organiseren.⁵

"Als ik een paar jaar geleden naar Den Haag ging en ik zei dat ik daar kwam namens regio Arnhem en Nijmegen, dan zeiden ze: Goh Arnhem en Nijmegen samen? Jullie vechten elkaar toch de tent uit? Nu is dat niet meer zo, dus dat is het goede punt."

"Belangrijk dat we veel meer overstijgend gaan werken, kijkend naar de belangen van verschillende clubs en hoe kun je die integreren zodat er slagkracht komt."

Het betekent ook dat vanuit een gedeelde visie (opgave 1) de initiatieven in de regio op elkaar moeten worden afgestemd om elkaar te versterken.

"Als ik kijk naar de Economic Board dan richt deze zich op Arnhem/Nijmegen en Wageningen. Dan komt er plotseling een groene metropoolregio (Arnhem/Nijmegen), die weer overlappend een aantal verantwoordelijkheden neemt. En volgens mij -met al die structuren- zijn we dingen aan het bouwen die niet bij elkaar optellen."

⁵ [Studies van de OECD](#) laten een direct verband zien tussen een betere governance in een regio en een hogere productiviteit van het bedrijfsleven.

Aangegeven wordt dat de provincie een nadrukkelijker rol kan spelen in het beslechten van het fragmentisme.

Uit de interviews komt dit naar voren: een overkoepelende ambitie biedt het vooruitzicht om meer samenbindende kracht tussen de kennisclusters van Wageningen en Nijmegen, de mogelijkheid om Fruitdelta te omarmen en met de verbinding naar energie en tech ook economische gezien meer schaal of massa te maken. Als groter belang staat Gelderland-Zuid steviger gepositioneerd, waarbij ook samenwerking op het niveau van Oost-Nederland nadrukkelijk in beeld is. Dit plaatst Gelderland-Zuid op een meer gelijke voet met economische kernzones in Nederland zoals Utrecht, Zuid-Holland en Brainport Eindhoven. Het vertrekpunt dat je deel uitmaakt van een sterk economisch verband draagt mogelijk bij aan het bewustzijn om proactief en vanuit eigen kracht inhoudelijke allianties aan te gaan met kennispartners elders in Nederland waar vanuit de regio verbindingen mee zijn: Utrecht, Brainport Eindhoven, Oss (farma), Delft (energie), Twente. Bron: Strategy Unit.

Opgave 3: De regio heeft behoefte aan leiderschap

In de gesprekstafels en tijdens de interviews komt naar voren dat het de regio aan 'leiderschap' ontbreekt. Leiderschap dat enerzijds te maken heeft met bedrijven die de regio op sleeptouw kunnen nemen. Anderzijds leiderschap vanuit de publieke sectoren: overheid en onderwijs.

Er worden grote leidende bedrijven gemist in Zuid-Gelderland. In andere regio's, zoals Brainport Eindhoven, zie je dat grote bedrijven zich hard maken voor de regio en het midden- en kleinbedrijf op sleeptouw nemen, 'dat mist' zo wordt aangegeven.

"Dus ik denk dat het versterken van de positie van een aantal van die grotere partijen heel belangrijk is, maar ook dat die de bereidheid moeten hebben om het ecosysteem rondom hen verder te vergroten en uit te bouwen."

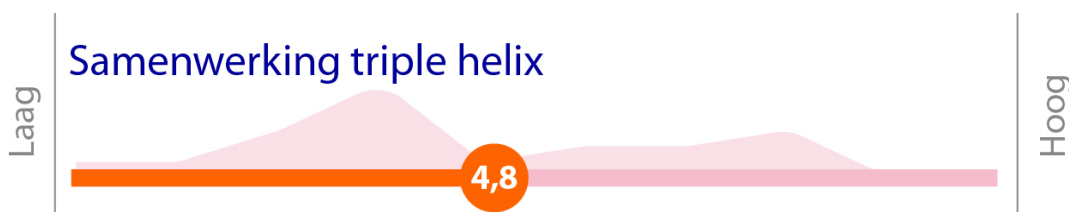
Aangegeven wordt dat het ontbreken van leiderschap bijdraagt aan een weinig ondernemende cultuur in de regio. Wel zijn er mooie initiatieven, als [Connectr](#) in het energiecluster, dat zo'n drie jaar geleden is bedacht en is gestart met de bouw van een innovatielab waar er is gekozen voor drie sleuteltechnologieën met shared facilities en programmalijnen die het energiecluster versterken. Energieprojecten kunnen zo worden opgeschaald, versneld en verbonden aan meerdere partijen.

Aangegeven wordt dat er behoefte is aan *community leadership*: leiderschap vanuit private en publieke partijen samen, gericht op een economische agenda van maatschappelijk belang. Hierin wordt gezamenlijk door bedrijven en overheden -al dan niet in combinatie met kennisinstellingen- leiding genomen om de neuzen dezelfde kant op te krijgen en een stip op de horizon te zetten. Aangegeven wordt dat dit op de schaal van Zuid-Gelderland node wordt gemist. De trekkracht moet komen van het bedrijfsleven en kennisinstellingen omdat zij directe invloed hebben op de economische groei en op het realiseren van talentontwikkeling.

"Ik denk dat we ook 1 of 2 leidende figuren in de regio zouden moeten hebben, die zeggen: ik gooi dit allemaal op een hoop en vanuit een hele mooie focus op health, energy en food."

Illustratief voor het gebrek aan leiderschap, zoals door de deelnemers aan de gesprekstafels wordt aangegeven, is ook de relatief lage score die ze geven aan de kwaliteit van samenwerking binnen de triple helix (overheid-onderwijs-bedrijfsleven); de partijen die een belangrijke rol hebben in dat leiderschap. De score hierop is een onvoldoende (figuur 4), waarbij er wel een grote spreiding is in de scores en de meningen dus wat uit elkaar liggen.

Figuur 4: Kwaliteit van samenwerking in de triple helix (op een schaal van 1 tot 10)

Bron: Gesprekstafels Rabobank

Uit de interviews komt dit naar voren: "geld is niet het probleem. Vaak gaat het om gebrek aan goede plannen, gebrekkig leiderschap, geen goede selectie". Bron: Strategy Unit.

Opgave 4: Versterk ondernemersdynamiek

Vaak komt terug dat er nog veel te winnen is in de ondernemersdynamiek in Zuid-Gelderland: nieuwe en ambitieuze bedrijven (startups en scale-ups) en de groei van bestaande bedrijven. En er mist in het gebied een ondernemende cultuur: bij het bedrijfsleven, maar ook bij de overheid, en bij de universiteiten.

Aangegeven wordt dat Zuid-Gelderland vooral veel bedrijven in het midden- en kleinbedrijf (mkb) heeft, en dat die vaak een afwachtende houding hebben. Het is in deze regio niet de groep die echt vol inzet om écht te gaan innoveren en ondernemen. De regio mist in die zin grote trekkende bedrijven (zoals eerder aangegeven), die innovaties in de keten van samenwerkende bedrijven uitlokken. Aangegeven wordt dat er focusthema's missen om innovaties op te richten.

De lagere ondernemersdynamiek hangt ook samen met financieringsproblemen – waar we in een latere opgave op terugkomen – en de relatie tussen ondernemers en de onderwijsinstellingen. Relatief weinig ondernemers zoeken de onderwijsinstellingen op, om samen aan kennisvragen te werken. Wanneer dit wel gebeurt, blijkt de kennis van de partijen vaak niet goed op elkaar aan te sluiten. Aangegeven wordt dat betere samenwerking tussen bedrijven en onderwijsinstellingen ertoe kan bijdragen dat veel meer kennis naar de markt gebracht kan worden. Aan de andere kant blijkt het voor de ondernemers in Zuid-Gelderland lastig om in te schatten hoe de vraag in de markt zich ontwikkelt en welke kennis en innovaties ze daarbij nodig hebben.

“Ondernemerschap begint bij ‘Wat is de vraag in de markt?’ en waar kun je mee aan de slag? Op het moment dat je redeneert vanuit ‘dit kan ik al’, misschien dat je daar een klein bedrijfje uit gaat halen maar je wordt geen wereldtop. Die manier van werken wordt gewoon gemist in Gelderland.”

De overheden in zuidelijk Gelderland zijn nog teveel bezig met enkel de regels rond ondernemen, en maar langzaam verschuift de focus van de overheden naar het actief faciliteren en investeren in de economie. Een betere samenwerking tussen de regionale overheden en een scherpere visie kan volgens de deelnemers van de dialogen ook bijdragen aan het verbeteren van rol van de overheid in gedrag en cultuur van ondernemerschap. Het geld wordt wel geleverd door partijen zoals Provincie Gelderland en investeerders, maar het vindt zijn weg niet naar de ondernemers en de markt.

“De boodschap naar de overheid is: creëer ruimte voor de ondernemers.”

Onderwijsinstellingen spelen een rol bij het aanjagen van de ondernemersdynamiek in Zuid-Gelderland. Onderwijsinstellingen zouden meer aandacht moeten besteden aan ondernemerschap, zo komt uit de dialogen en interviews naar voren. De onderwijsinstellingen beschikken over veel kennis, maar weten dit onvoldoende om te zetten in nieuwe initiatieven.⁶ Ook hier wordt een ondernemende cultuur gemist. En daarbij speelt dat het vaak aan ondernemerschapvaardigheden in de opleidingen ontbreekt.⁷ Onderwijsinstellingen kunnen deze ondernemende vaardigheden van hun studenten verbeteren door ondernemerschap een onderdeel te maken van het curriculum. Tevens kunnen de onderwijsinstellingen het ondernemende karakter van hun medewerkers verbeteren door meer ruimte te bieden voor samenwerkingen met bedrijven. Al benoemen enkele

⁶ In de [literatuur](#) komt naar voren dat juist rondom universiteiten er veel nieuwe bedrijven worden opgericht die kennis – via ondernemers – naar de markt brengen

⁷ Juist universiteiten en hogescholen kunnen [in hun opleidingen vaardigheden rond ondernemerschap](#) centraler zetten

deelnemers van de dialogen dat zij twijfelen of er een ondernemende geest verscholen zit in onderzoekers.

"Het valt mij op dat er enorm weinig ondernemers uit de onderwijsinstellingen komen. Ik heb bij de Radboud Universiteit gewerkt en heb nooit onderzoekers of studenten gezien die een eigen onderneming willen beginnen. Het is op een hand te tellen hoeveel studenten en onderzoekers per jaar de stap zetten om voor zichzelf te beginnen".

"Alle initiatieven die wij gefinancierd hebben en die puur uit kennisinstellingen kwamen, hebben het heel moeilijk gehad omdat eigenlijk het ondernemerschap onvoldoende was. De kennis is van hoge kwaliteit maar het schort aan ondernemerschap waardoor er weinig mensen zijn die kennis kunnen omzetten in business".

De drie groepen -de overheid, de onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven- hebben elk hun eigen rol in de ondernemerschapsdynamiek, maar zouden elkaar meer moeten opzoeken op dit onderwerp. In de voorgaande opgaven hadden we het al over het belang van een gedeelde visie en goede regionale governance. Ook voor de ondernemerschapsdynamiek in de regio zijn deze aspecten van belang. Als de partijen ondernemerschapsdynamiek weten te creëren op de thema's van de toekomst dan zal dit een boost geven aan de economie van Zuid-Gelderland, zo komt uit de dialogen.

De kans op succes is het grootst als de grote bedrijven en instellingen als eerste de handschoen oppakken. Zij hebben de grootste impact en de competenties om kennis (innovaties) op schaal naar de markt te brengen en het mkb daarin mee te nemen.

Uit de interviews komt dit naar voren: "we moeten eerder in contact komen met ondernemende startups en deze verbinden aan grotere bedrijven. Er is een echte impuls nodig om een onderscheidende bottom-up structuur te krijgen van regionale ondernemerschapsbevordering". Bron: Strategy Unit.

Intermezzo: Prestaties Zuid-Gelderland

Figuur 5 toont in een oogopslag hoe de deelregio's in Zuid-Gelderland scoren op de raderen in de motor van regionaal-economische groei (in bijlage 5 is een lijst van indicatoren opgenomen, evenals de uitleg daarover).

Arnhem-Nijmegen

Voor Arnhem-Nijmegen komt duidelijk het stedelijke profiel naar voren. De regio heeft relatief veel studenten en trekt veel jongeren aan. Het gemiddeld opleidingsniveau is relatief hoog en er wordt relatief veel geïnvesteerd in R&D (vooral het publieke deel). Aan de andere kant is de werkloosheid er hoger en is de woontevredenheid beneden gemiddeld. Ook is de lucht minder schoon en is het aantal misdaden er relatief hoog.

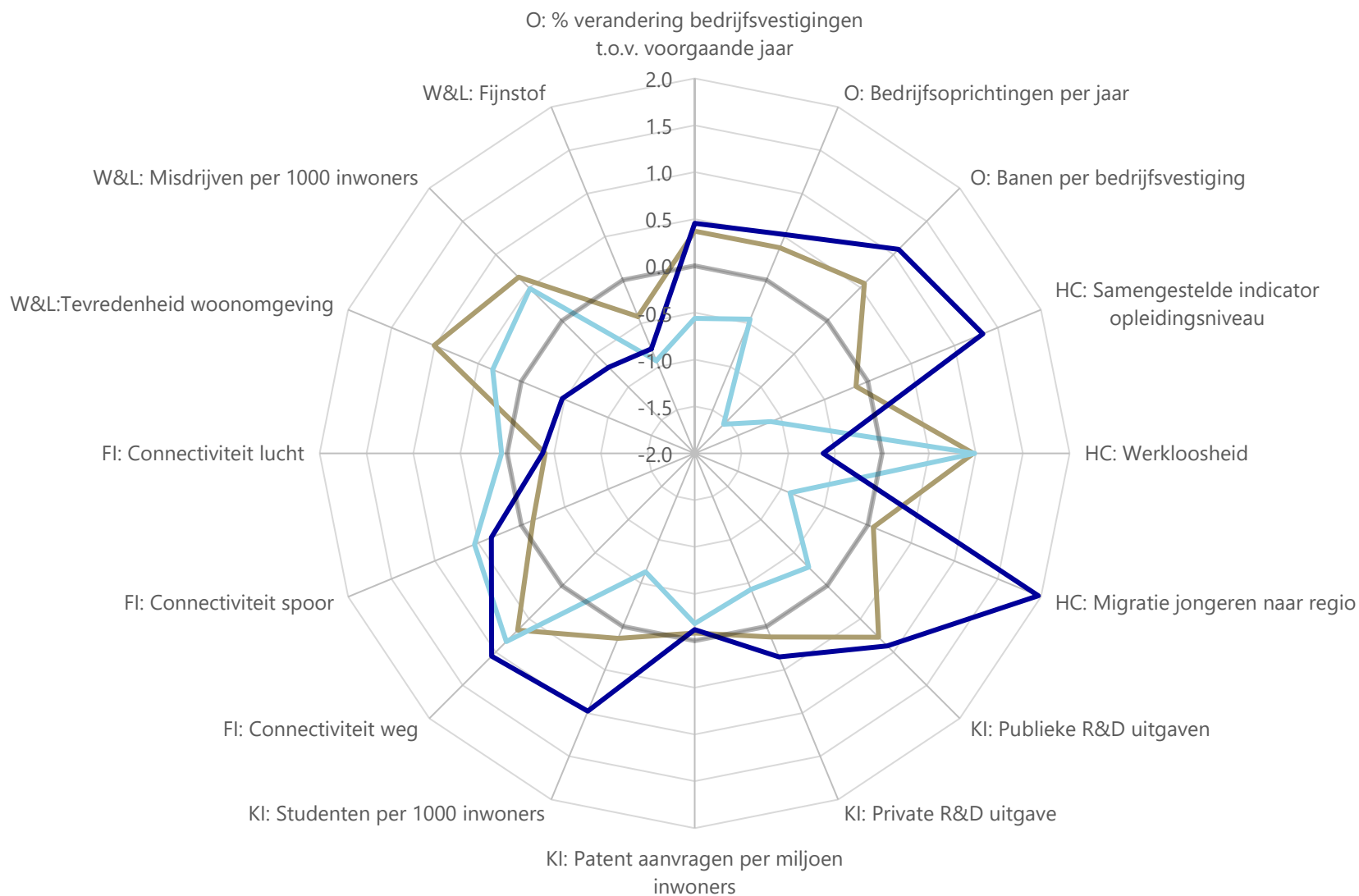
Foodvalley (COROP regio Veluwe)

De Foodvalley is in sommige opzichten een contramal van Arnhem-Nijmegen. De bevolking is relatief laag opgeleid, maar de werkloosheid is relatief laag. De woontevredenheid is er relatief hoog en er hangt minder fijnstof in de lucht. Tegelijkertijd springt het kennisprofiel er uit, met relatief veel publieke R&D. De regio is echter veel minder een magneet voor studenten en jongeren.

Fruitedelta (COROP regio Zuidwest-Gelderland)

De Fruitedelta scoort op veel indicatoren minder dan het nationale gemiddelde. Het aantal oprichtingen van nieuwe bedrijven, het opleidings-, kennis-, en R&D-niveau zijn er relatief laag. Positief zijn wel de scores op het woon- en leefklimaat, en ook de werkloosheid is relatief laag.

Figuur 5: Scores van de regionale indicatoren van de acht raderen van economische groei in COROP-regio's Veluwe, Zuidwest-Gelderland en Arnhem-Nijmegen gemiddeld over periode 2010-2020 (nul is het gemiddelde voor Nederland, hoe hoger de score hoe beter)

Bron: CBS, EUROSTAT, ESPON, RIVM, bewerking RaboResearch

Foodvalley FruitDelta Arnhem-Nijmegen Gemiddeld COROP regio's

Opgave 5: Verbeter aansluiting onderwijsinstellingen en regionale economie

In relatie met de voorgaande opgave, maar apart benoemd omdat het zo belangrijk is voor de regionale economie, zouden de onderwijsinstellingen veel sterker ingebed moeten raken in de regionale economie. De onderwijsinstellingen, universiteiten in het bijzonder, staan voor de opgave om hun relatie met het regionale ecosysteem van samenwerkende bedrijven en instellingen te versterken, zo komt uit de dialoog naar voren.

"Hoe maak je de kennis toegankelijk voor ondernemers? Inhoudelijk is de regiokennis van topklasse maar dit bereikt ondernemers moeilijk"

In de dialoog wordt aangegeven dat de regio een ontzettend sterke kennisinfrastructuur heeft. De regionale economie profiteert hier echter nog veel te weinig van. De ondernemers geven aan dat universiteiten weinig ondernemend zijn en geringe interesse hebben in hun eigen regio. Dit heeft als gevolg dat er beperkt interactie is tussen de universiteiten en het bedrijfsleven. Om dit te verbeteren, is een betere verbinding tussen het bedrijfsleven en de onderwijsinstellingen essentieel.

Ook de studenten zelf missen een aansluiting tussen hun opleiding en het bedrijfsleven. Met name de universitaire studenten geven aan graag meer 'praktijk' terug te zien in hun opleiding. Hbo- en mbo-studenten zeggen een sterke band te willen met het regionale bedrijfsleven.

"Je leert wel theorie op de universiteit maar je kan het nog niet echt toepassen. Ik heb zelf de praktijk erg gemist in mijn opleiding, hier moet echt meer aandacht voor komen. Nu nemen universitaire studenten een tussenjaar om stage te lopen zodat ze buiten de universiteit om alsnog praktijkervaring opdoen."

Een stage lopen tijdens een universitaire studie zorgt momenteel automatisch voor studievertraging. De studenten geven aan dat dit voor velen een te grote horde is. Om haar studenten meer praktijkervaring te bieden kan de universiteit werken aan het eenvoudiger en aantrekkelijker maken van een stage tijdens de opleiding. Ook kan de universiteit de praktijk terugbrengen in haar opleidingen met kleinere acties, zoals opdrachten te baseren op de problemen van bedrijven of het oprichten van een bedrijvenloket waar bedrijven terecht kunnen met vragen die zij zelf niet kunnen beantwoorden.

"Op het mbo en hbo kunnen bedrijven casussen aanleveren die studenten kunnen uitwerken bij opdrachten. Op de universiteit wordt er bij opdrachten een bedrijf bedacht in plaats van gebruik te maken van een echt bedrijf uit de regio."

Door studenten meer praktijkervaring te bieden, zullen niet alleen de studenten tevredener worden maar ook het bedrijfsleven, die kan profiteren van de kennis van de studenten. Als deze praktijk nog eens gekoppeld wordt aan de focusthema's, kan de regio pas echt gebruik maken van haar sterke kennisinfrastructuur.

"Gemeenschappelijke projecten tussen universiteiten, hbo's, mbo's en het bedrijfsleven op een van de focusthema's kunnen helpen om kennis naar de markt te brengen."

Uit de interviews komt dit naar voren: de grote opgave vanuit de kennisinstellingen is verwoord in 5 punten. (1) Versterken van samenwerking tussen de topuniversiteiten in de regio, door uitwisseling van kennis en netwerken en door het creëren van eenzelfde taal. De mooiste dingen komen voort uit informele samenwerking. (2) Goede kwaliteit van kennisinstellingen beter aansluiten op vragen uit bedrijfsleven en samenleving (vraagsturing). Daarmee gaat valorisatie van kennis omhoog. Ook hier heeft dat deels te maken met het gebruik van een taal die bij bedrijven begrepen wordt. (3) Vasthouden van goede

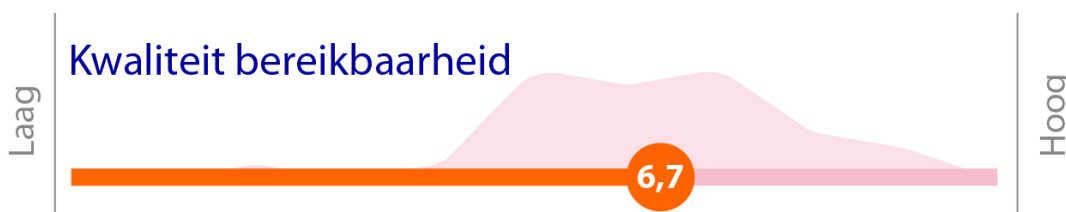
verbindingen met TU's in Delft, Eindhoven en Twente. (4) Beter voor het voetlicht brengen van de ongeken­de rijk­heid aan kennisinstellingen, met topspelers als OnePlanet en de (universitaire) ziekenhuizen. (5) Het neerzetten van dependances van WUR in Nijmegen en van RU op WUR, of van WUR in Rotterdam en/of Amsterdam.

“De kwaliteit van onze kennisinfrastructuur is intens en immens. Het is goed geregeld maar mag beter worden uitgedragen. Be good and tell it.” Bron: Strategy Unit.

Opgave 6: Verbind de losse ecosystemen geografisch met elkaar

Onze zesde opgave hangt samen met de eerste twee opgaven (een gedeelde visie en regionale governance) maar staat ook op zichzelf. Om een gedeelde visie en verbeterde regionale governance echt te kunnen uitvoeren is het van belang om de neuzen van de inwoners van de regio's dezelfde kant op te krijgen en het gebied meer tot een functioneel geheel te smeden. Inwoners en bedrijven van Zuid-Gelderland moeten meer in aanraking komen met de andere regio's in het gebied om het draagvlak voor een gedeelde visie en intensievere regionale governance te vergroten maar vooral om meer te halen uit de agglomeratie- en clustervoordelen, zoals in de inleiding is beschreven. Een goede interne bereikbaarheid van de regio is daarvoor van groot belang. Figuur 5 laat zien dat de bereikbaarheid van de deelgebieden relatief goed is en figuur 6 toont dat deze met een 6,7 ook met een ruim voldoende wordt gewaardeerd.

Figuur 6: Kwaliteit bereikbaarheid (op een schaal van 1 tot 10)

Bron: Gesprekstafels Rabobank

Toch lijkt er weinig samenhang te bestaan tussen de verschillende deelgebieden. De deelnemers aan de dialoog geven dat aan. De [studie Kracht van Oost](#) laat dat empirisch ook zien.⁸ Daarin wordt bijvoorbeeld geconcludeerd dat:

"De regio Arnhem-Nijmegen kent wat dat aangaat weliswaar flinke stedelijke massa, en trekt daardoor veel jongeren, maar mist tegelijkertijd een echt grootschalig omliggend 'eigen' verzorgingsgebied. De integratie tussen de Arnhemse en Nijmeegse stadsgewesten is niet al te sterk."

"De Gelderse Vallei integreert -wat betreft de markt voor kenniswerk- beter met de kenniscentra in Wageningen. Vooral de meer noordelijk gelegen gemeenten kunnen wat betreft hun economische structuur eigenlijk ook tot Foodvalley gerekend worden."

De opgave gaat er dus vooral om via een verbeterde bereikbaarheid en meer woon-werkdynamiek de functionele samenhang tussen de deelregio's te versterken.

Het Rivierengebied, inclusief de Fruit Delta, speelt hierin een belangrijke rol. Dit is juist het gebied met een sterke verbindingskracht -door zijn ligging en met logistieke specialisaties- tussen de Randstad, Oost-Nederland en Duitsland. Bovendien versterkt de [Fruit Tech Campus](#) de kennisinfrastructuur rond agrifood en health.

De vraag is of het Rivierengebied, inclusief de Fruit Delta, zich voldoende realiseert dat zij met betrekking tot de bereikbaarheid en de positionering van food & health in de regio een belangrijke rol kan spelen. De regio heeft qua ligging en signatuur van het bedrijfsleven (in de

⁸ [Tordoir en Poorthuis in Kracht van Oost](#)

food en agrisector en logistieke sector) twee belangrijke assets om Lifeport inhoud te geven. Daar mag ze een meer proactieve rol in pakken.

Uit de interviews komt dit naar voren: Zuid-Gelderland is met haar sterke inhoudelijk en wetenschappelijke kwaliteiten en focus op food, health & energy in beginsel bijzonder sterk gepositioneerd. Het zijn maatschappelijke thema's van de toekomst. Tegelijkertijd reflecteren geïnterviewden kritisch vanuit het gezamenlijke besef dat het in Zuid-Gelderland aanwezige potentieel mogelijk niet volledig wordt benut. Daadkracht zit op food & health afzonderlijk. Er wordt weinig daadkracht waargenomen op verbinding van food & health buiten enkele kleinere initiatieven. Hoe langer Zuid-Gelderland als regio 'surplace' blijft, des te meer andere regio's haar voorbij streven met het aantrekken van talent, investeren in innovatie en bereiken van economische groei en brede welvaart. Bron: Strategy Unit.

Opgave 7: Verbeter financieringsmogelijkheden voor innovatie

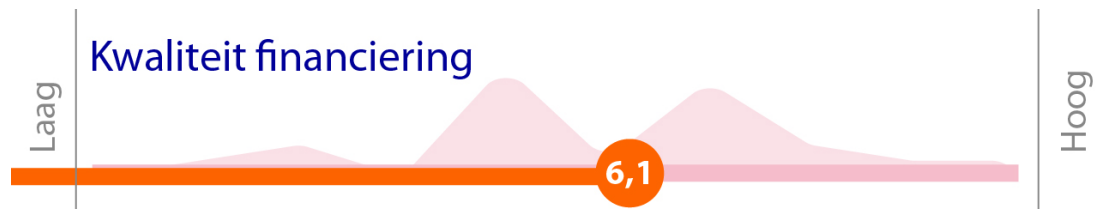
Eerder kwam al aan de orde dat financiering belangrijk is voor ondernemersdynamiek. Uit de gesprekstafels en de interviews komt naar voren dat er relatief veel financiering beschikbaar is voor de gevestigde bedrijven, maar dat innovatieve bedrijven of startups juist moeite hebben met het vinden van financiering.

"Want voor grote bedrijven die al running business hebben, zal financiering geen probleem zijn en is ook de drempel niet zo hoog. Maar als je het hebt over kapitaal dat beschikbaar moet zijn voor innovatie, wat echt een uitdaging is en waar we het echt van moeten hebben om mee te kunnen blijven doen op termijn, dan heb je ook een ander soort kapitaal nodig. Subsidies zijn daar ook een voorbeeld van maar er is ook risicodragend kapitaal voor nodig."

"Ik heb de afgelopen 10 jaar veel in Amsterdam gezeten. Daar struikel je over de investeerders, ook angel-investeerders en juist het opbouwen van misschien een tikje incestueus netwerk van investeerders en startups is goed want daar zit een wisselwerking in. Ik heb hier vaak het gevoel dat het twee verschillende werelden zijn en ik heb het gevoel dat het hier elkaar opnaait."

Op de vraag hoe het klimaat van financiering te beoordelen (figuur 8) geven de deelnemers aan de dialogen de regio net een voldoende. Lage scores hangen daarbij samen met de financiering voor start- en scale-ups, en hogere scores met de financiering voor bestaande bedrijven. De tweedeling tussen deze twee soorten bedrijven is goed zichtbaar in de figuur.

Figuur 8: Kwaliteit van financiering

Bron: Gesprekstafels Rabobank

Specifiek wordt aangegeven dat de regio venture capital investeerders mist en dat de kanalen om die te bereiken voor veel ondernemers onbekend zijn.

"Hoe ik Zuid-Gelderland vooral meemaak is dat iedereen wel wil praten maar niemand geld op tafel legt."

De laatste jaren zijn de publieke en private investeringsmogelijkheden positief veranderd. Er is echter meer nodig om meer innovaties en startups mogelijk te maken in Zuid-Gelderland, zo wordt aangegeven. Hier ligt een gezamenlijke opgave voor investeerders, banken, Oost NL en overheden. Door de krachten te bundelen op het gebied van investeren en financieren kan de regio een sterkere boost krijgen en kunnen innovaties een stevigere plek in de regionale economie krijgen. Het ondersteunt het behoud van talent en economische groei. Oost NL kan namens de Provincie Gelderland een essentiële rol spelen. Investeerders kunnen door de regionale bedrijven en instellingen meer verleid worden om mee te doen. En banken, zeker een regionaal verbonden coöperatieve Rabobank, kunnen een stevige positie innemen voor de regionale transitie.

Uit de interviews komt dit naar voren: rond financiering worden drie punten benoemd. (1) Verbeteren van realisatie en selectie van goede plannen en leiderschap, om de ruim beschikbare financiering beter in te zetten. Informeel investorsnetwerk aanwezig, venture-capital aanwezig en bankfinanciering aanwezig. Alleen startupfinanciering blijft in omvang achter. (2) Gladstrijken van plooien in financiering van kennis en exploratie door matchingsvoorwaarden van overheden. (3) Bedrijven verleiden om ook zelf meer en eerder financiële inspanningen te leveren op collectieve investeringen. Bron: Strategy Unit.

Opgave 8: Verbeter het werkklimaat voor gespecialiseerde kennis en talent

De laatste opgave voor de regio heeft te maken met het werkklimaat van Zuid-Gelderland. Uit de dialogen en specifiek die met studenten (zie ook bijlage 4) komt naar voren dat het voor de regio lastig is om talent vast te houden; de regio trekt veel jong talent aan, maar na hun opleiding verhuizen ze vaak naar andere regio's in het land (vooral de Randstad). Studenten en andere talenten zijn niet tevreden met het werkklimaat van de regio en verhuizen naar bijvoorbeeld de Randstad. Aangegeven wordt dat de beperkte carrièremogelijkheden (dichtheid aan interessante banen) in zuidelijk Gelderland daar een belangrijke reden voor is.

"De traineeships en gespecialiseerde banen voor de afgestudeerde universitaire student bevinden zich in de Randstad, niet in Zuid-Gelderland."

"De regio biedt de gespecialiseerde student te weinig."

Zuid-Gelderland heeft een sterk profiel in midden- en kleinbedrijf en studenten (van hbo en wo) geven aan dat ze het idee hebben dat deze kleinere bedrijven minder behoefte hebben aan hun specialistische vaardigheden. Tegelijkertijd geven de ondernemers aan moeite te hebben met het vinden van geschikt personeel. Er is dus nog veel te winnen in een betere matching tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Onderwijsinstellingen kunnen daarbij een nadrukkelijker rol spelen, door zoals eerder al benoemd studenten vaker in aanraking te laten komen met de ondernemers in de regio. Tevens ligt hier een kans voor het bedrijfsleven. Bedrijven kunnen meer aansluiting zoeken en zich actiever presenteren bij studenten door bijvoorbeeld een regionale bedrijvenbeurs te organiseren, waar zij zich kunnen presenteren aan de studenten uit de regio, zo wordt aangegeven.

Waar de meesten hbo- en wo-studenten twijfelen of er wel werk voor hen is in het gebied zijn de mbo-studenten van mening dat zij juist meer baankansen hebben in Zuid-Gelderland dan ergens anders.

"Ik denk dat ik [als mbo-student] eerder hier een geschikte baan zal vinden dan in Randstad."

Hier geldt wel dat de deelnemers aan de dialogen zich zorgen maken over de baankansen voor jongeren in het gebied. Dit kwam ook tijdens de [regiodialoog](#) over brede welvaart in Zuid-Gelderland eind 2020 naar voren. Vaak wordt dat gerelateerd aan het niet goed functioneren van de woningmarkt: deze is weinig toegankelijk door gebrek aan geschikt aanbod en relatief hoge prijzen. Dit dwingt veel starters om uit de regio te vertrekken. Dit probleem speelt in Arnhem en Nijmegen maar ook in de kleinere stedelijke kernen in de regio als Ede, Wageningen en Tiel, zo wordt aangegeven.

Aangegeven wordt dat op het thema talentmanagement en het versterken van het werkklimaat meer gevraagd mag worden van de grotere bedrijven in de regio. Zij kunnen hier een trekkende rol spelen.

Uit de interviews komt dit naar voren: "talent is de sleutel voor regionale ontwikkeling. Het grote aanbod aan onderwijsinstellingen gaat ons daarin helpen. Cruciaal gaat het aanbod aan huidige en toekomstige skills zijn, met voldoende vaktechnisch onderwijs en talent als belangrijkste aandachtspunt". Bron: Strategy Unit.

Resume

Zuid-Gelderland heeft de potentie om impact te maken op de thema's *food*, *health* en *energy*, waarbij *hightech* een belangrijke verbinder tussen de thema's is en geografisch de verbinding maakt met de regio's Oost-Nederland (Twente) en Zuid-Nederland (Brainport Eindhoven). Zuidelijk Gelderland vormt bovendien de (logistieke) schakel tussen de Randstad en Duitsland en kenmerkt zich door een hoge kwaliteit van de woonomgeving en een hoge woontevredenheid.

Zuid-Gelderland heeft voldoende onderscheidend vermogen en schaal om een sterke economische regio te worden. De regio staat voor acht opgaven om zijn economische potenties beter te benutten. Deze opgaven hangen sterk met elkaar samen en hebben een gemeenschappelijke deler: de regio is economisch, organisatorisch en geografisch té gefragmenteerd. Er is weinig samenhang tussen bijvoorbeeld de drie deelregio's Ede-Wageningen, Arnhem-Nijmegen en Rivierenland, zowel in interactie tussen de vier economische specialisaties *food*, *health*, *energy*, en *fruit*, als in oriëntatie van de bevolking. De fragmentatie is bovendien terug te vinden in de relatief zwakke relatie tussen onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven, de geringe samenhang in bestuur(slagen) en de relaties tussen grote, middelgrote en kleine bedrijven (er is weinig clusterkracht door samenwerkende bedrijven in de keten). Er wordt trekkracht bij bedrijven en instellingen gemist.

Door te werken aan de acht opgaven kan de fragmentatie in zuidelijk Gelderland worden verminderd en de economische potentie benut. Het gebied heeft namelijk een enorme potentie door de specialisatie in 'de thema's van de toekomst' en de 'crossovers' daartussen. Het verenigen van deze specialisaties onder de noemer **Lifeport** is een unieke kans om de economie van Zuid-Gelderland te laten floreren. Lifeport kan als stip op de horizon gelden, waardoor investeringen en energie gestroomlijnd kunnen worden naar die nieuwe toekomst en daarop massa kan worden gecreëerd. Daarvoor is het noodzakelijk om de onderliggende ecosystemen in Zuid-Gelderland meer en beter met elkaar te verbinden.

Rabobank bouwt mee aan Lifeport voor een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland

Rabobank staat voor innovatie, economische groei en verduurzaming van de samenleving. Daarin spelen drie grote transities: de energietransitie, de voedseltransitie en de roep om meer diversiteit en een inclusieve samenleving. Deze transities zijn het begin van een nieuwe economie. Met klanten, leden en partners zet Rabobank zich in voor een toekomstbestendige samenleving. De exacte invulling vraagt per regio om een andere aanpak.

Wij vinden het van belang juist nu stil te staan bij de ontwikkeling van het zuidelijk deel van Gelderland. Een regio met voldoende omvang voor economische schaalvoordelen, met hoogwaardige kennisclusters, een sterke verbindingskracht tussen de Randstad en Oost Nederland/Duitsland en een regio met een prettig woonklimaat. In onze regio zijn veel bedrijven actief in en rondom de topsectoren food, health en energy. De agrarische sector is sterk vertegenwoordigd en de regio beschikt over twee universiteiten en meerdere hogescholen die in deze combinatie uniek zijn op de wereldschaal. Maar het valt op dat de economische groei achterblijft in vergelijking met andere regio's en dat de potentie onvoldoende wordt benut door economische, organisatorische en geografische fragmentatie. Terwijl de sub regio's in Zuid-Gelderland elkaar economisch gezien hard nodig hebben.

Wat is er nodig om ervoor te zorgen dat Zuid-Gelderland over 5 jaar een sterke regio is? Op welke manier kunnen gevestigde bedrijven toekomstbestendig blijven vernieuwen en groeien? Hoe benutten we de kennis, het talent en ondernemerschap in de regio beter? Wat is nodig voor toename van de werkgelegenheid? En hoe behoud je daarbij een aantrekkelijk leef- en werkklimaat? Kunnen we de toegang tot benodigd kapitaal vergroten door een betere samenwerking tussen financiers? En kunnen we jonge innovatieve bedrijven beter (financieel) ondersteunen?

Op initiatief van de Rabobank zijn stakeholders uit de sectoren food, health en energy bij elkaar gekomen om antwoorden op deze vragen te formuleren. De uitkomst daarvan is dat het verenigen van de specialisaties in de regio onder de noemer 'Lifeport' een unieke kans biedt om Zuid-Gelderland te laten floreren. Lifeport geeft richting aan de wijze waarop wij als Rabobank ons langjarige commitment aan de regio verder vormgeven. Werken aan de uitdagingen van Lifeport zien wij als de motor voor de ontwikkeling van de brede welvaart in Zuid-Gelderland. Ofwel een gezonde en gelukkige regio. Het stimuleren van groei en tegelijkertijd investeren in een vitale leefomgeving staan daarbij centraal.

Wij zetten in op:

- Building for Lifeport: Hoe realiseren we samen een gezond en gelukkig Gelderland?
- Banking for Lifeport: Financiering van (innovatieve) oplossingen voor een gezonder en welvarender leven

1. Building for Lifeport

Zuid-Gelderland staat economisch gezien voor acht grote opgaven, die we in het onderliggende rapport bespreken. Rabobank wil deze opgaven samen met stakeholders aanpakken en ieder kwartaal een cluster van opgaven aanjagen. Deze clusters zijn:

- Visie, ambitie en leiderschap
- Ondernemerschapsdynamiek en werkklimaat
- Werk- en leefklimaat en talentontwikkeling
- Toegang tot kapitaal

Met stakeholders bepalen we het gewenste resultaat en hoe we dat kunnen bereiken. We stellen een concreet actieprogramma op met een zo groot mogelijke kans van slagen, om de ontwikkeling te versnellen. Geen makkelijke taak, maar in onze ogen bittere noodzaak. Hierbij zijn voornamelijk het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de overheden aan zet. Rabobank speelt een ondersteunende en stimulerende (en soms sturende) rol. We beginnen klein, met stakeholders die zich verbonden voelen met het betreffende cluster van opgaven, zich daaraan willen verbinden en gaan handelen in de geest van het actieprogramma. Alles gericht op een krachtig functionerend ecosysteem Lifeport, met als ambitie een gezond en gelukkig Zuid-Gelderland.

We werken bewust bottom-up door te starten met de opgaves rondom het werk- en leefklimaat en daarmee samenhangend talentontwikkeling. Hoe laten we de voortgang zien? In 2023 brengt RaboResearch de ontwikkeling van onze regio opnieuw in beeld.

2. Banking for Lifeport

Met onze kennis, netwerken en financieringsoplossingen dragen wij bij aan een krachtig functionerend ecosysteem in Zuid-Gelderland. Rabobank wil in 2022 en 2023 circa 4 miljard euro in de regio investeren. Een bedrag van circa 1,5 miljard euro daarvan steken we in het ondernemersklimaat. Hierdoor kunnen ondernemers duurzaam groeien, kunnen we de landbouwsector mee helpen transformeren en stimuleren we innovatie. We willen de economie een boost geven door samenwerking met andere financiers, zoals Oost NL. Met als doel de toegang tot kapitaal te verbeteren. Het is daarnaast belangrijk dat mensen fijn, betaalbaar en duurzaam kunnen blijven wonen, in een vitale leefomgeving. Daarom investeren we de komende 2 jaren circa 2,5 miljard in het woon- en leefklimaat van de regio. Dat bedrag zet Rabobank grotendeels in voor de doorstroom op en het toegankelijker maken van de woningmarkt. Onder andere door via ons woonfonds meer sociale huurwoningen en koopwoningen in het middensegment te realiseren. Ook gaan we inzetten op verduurzaming van bestaande woningen, met vermindering van de CO₂-uitstoot en kostenbesparing voor eigenaren tot gevolg. Met deze investeringen dragen wij bij aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord, verduurzaming van de wereldwijde voedseltransitie en aan een inclusieve samenleving.

Hoe laten we de voortgang zien? Eind 2022 laten we zien wat we als Rabobank hebben gedaan om de motor van Zuid-Gelderland op volle toeren te laten draaien. We tonen hoeveel geld waarin is geïnvesteerd. Het gaat om investeringen in de brede welvaart, bijvoorbeeld (verduurzaming van de) woningbouw en de energietransitie, en investeringen in het bedrijfsleven. Dit alles is onze legitimatie naar de regio, waarop de regio ons mag aanspreken. We verantwoorden ons graag, dit maakt onze rol geloofwaardiger en het samenspel met andere stakeholders transparanter en krachtiger.

Bijlage 1: Geïnterviewden en deelnemers gesprekstafels

Geïnterviewden door Edgar van Leest ([Strategy Unit](#))

- Ahmed Marcouch., voorzitter The Economic Board en burgemeester Arnhem
- Hubert Bruls, voorzitter Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen en burgemeester Nijmegen
- Rene Verhulst, voorzitter regio Foodvalley en burgemeester Ede en lid The Economic Board
- Jan Meiling, managing director Startlife Foodvalley
- Rens Buchwaldt, lid raad van bestuur Wageningen University & Research, lid Regio Foodvalley en lid The Economic Board
- Jean Schreurs, executive director NXP Netherlands
- Charles Smit, senior vice president Nexperia
- Bertine Lahuis, voorzitter raad van bestuur Radboud UMC en lid The Economic Board
- Harry van Dorenmalen, voorzitter Health Valley
- Daniël Wigboldus, voorzitter college van bestuur Radboud Universiteit en lid The Economic Board
- Christianne van der Wal, gedeputeerde Provincie Gelderland en lid The Economic Board
- Rose Marie Eissen, teamleider economie Provincie Gelderland
- Tom Loenhout, Alliantie Voeding/Coalitie preventie in de regio Foodvalley en Cardioloog Ziekenhuis Gelderse Vallei
- Thea van Kemenade, director of health OnePlanet Research Center en lid Economic Board Rivierenland
- Henk Kievit, lector Christelijke Hogeschool Ede en voorzitter ICT Valley
- Jochem Versloot, managing director Jan Zandbergen
- Kees de Kat, CEO FruitMasters
- Harrij Schmeitz, directeur innovatie Fruittech campus
- Theo Föllings, manager business development en Oost NL

Deelnemers aan de gesprekstafels

Studenten gesprekstafel 23 maart 2021

- Koen Steins, Marketing en Communicatie ROC Rijn IJssel
- Jasper Burgers, Bouwkunde ROC Rijn IJssel
- Mike Ebbeng, Biomedische Technologie ROC Rijn IJssel
- Britney Gijsbertsen, Bedrijfskunde HAN University of Applied Sciences
- Noah Bolt, Bedrijfskunde HAN University of Applied Sciences
- Luc van Bommel, MSc Climate Studies Wageningen University and Research
- Jari Bakx, MSc Ondernemingsrecht Radboud Universiteit
- Ilse Bevelander, MSc Communicatie en Beïnvloeding Radboud Universiteit
- Silke Eijgenraam, MSc Organizational Design and Development Radboud Universiteit
- Kasimir Harris-Wilson, BSc Economics and Business Economics Radboud Universiteit
- Koen Bouman, BSc Politicologie Radboud Universiteit

Deelnemers ochtend gesprekstafel 18 mei 2021

- Corjan van den Berg, Fumi Ingredients
- Ernst Breel, Rival Foods
- Gisella Frijlink, Nizo
- Esther Hendriks, VGZ
- John van der Laar, Imec.Istart
- Kevin Rijke, Industriepark Kleefse Waard
- Marcel Hielkema, Scalabor en VNO-NCW Midden
- Martijn Kriens, Briskr
- Mathijs Blokhuis, Noaber Foundation
- Pallas Agterberg, Alliander en OnePlanet Research Center
- Pieter van Weijen, Inn4Cure

Deelnemers middag gesprekstafel 18 mei 2021

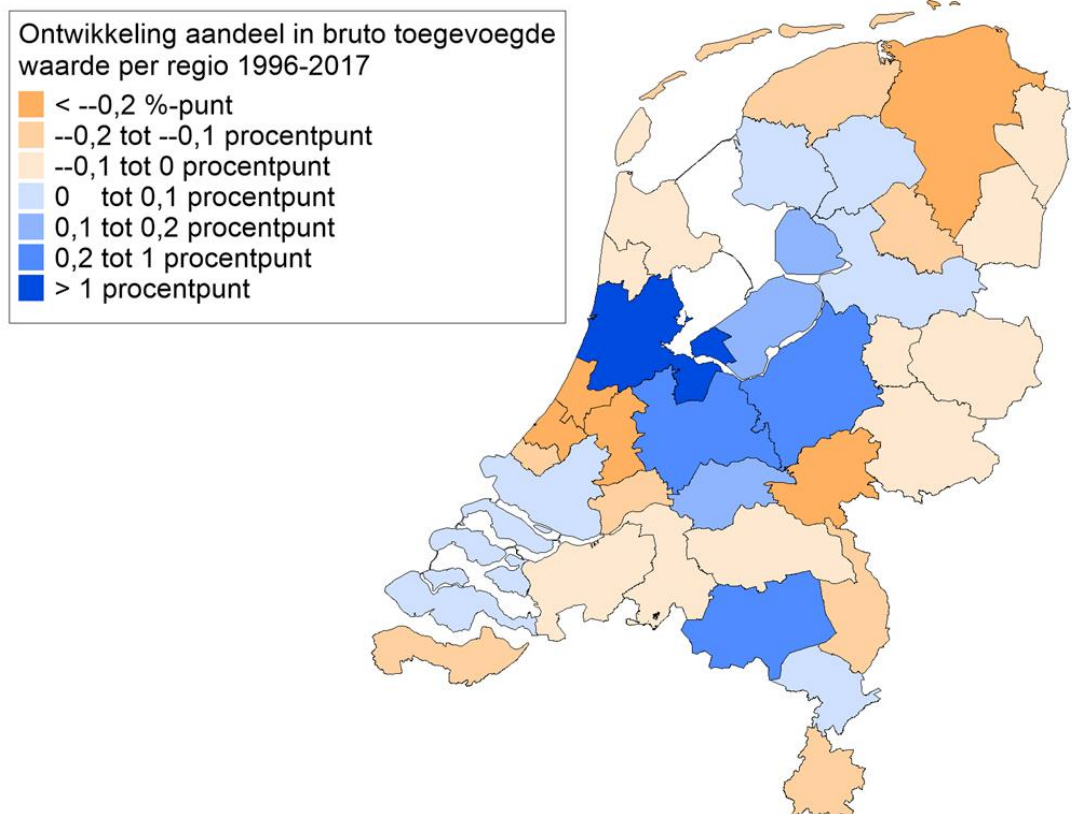
- Jeroen Herremans, Connectr
- Bernd Herdriksen, MHome
- Sina Salim, RCT Gelderland
- Margriet Rouhof, TenneT
- Frank Reijnen, Health Ingredients Trading
- Ben Haarman, LTO Regio Oost
- Rasit Gorgulu, BOX NV
- Gerard Robijn, Friesland Campina
- Ingeborg Been, VGZ

Bijlage 2: Economische groei in Nederlandse regio's

In deze bijlage gaan we kort in op de economische ontwikkeling in Nederlandse regio's en de economische ontwikkeling in de regio's in Zuid-Gelderland.

In de aanleiding van ons onderzoek hebben we al even benoemd dat agglomeratievoordelen een belangrijke rol spelen in de motor van economische groei. Om de economische ontwikkeling van de regio's Foodvalley, Rivierenland en Arnhem-Nijmegen in perspectief te plaatsen, zijn in figuur 9 de economische ontwikkeling van de regio's in Nederland over de afgelopen decennia weergegeven: waar de motor van economische groei goed liep en waar niet. In de figuur is te zien dat de COROP-regio waar Foodvalley grotendeels onder valt en Rivierenland de afgelopen decennia een -groter aandeel in de Nederlandse economie hebben gekregen in de afgelopen 20 jaar. Arnhem-Nijmegen heeft daarentegen aandeel in de Nederlandse economie verloren.

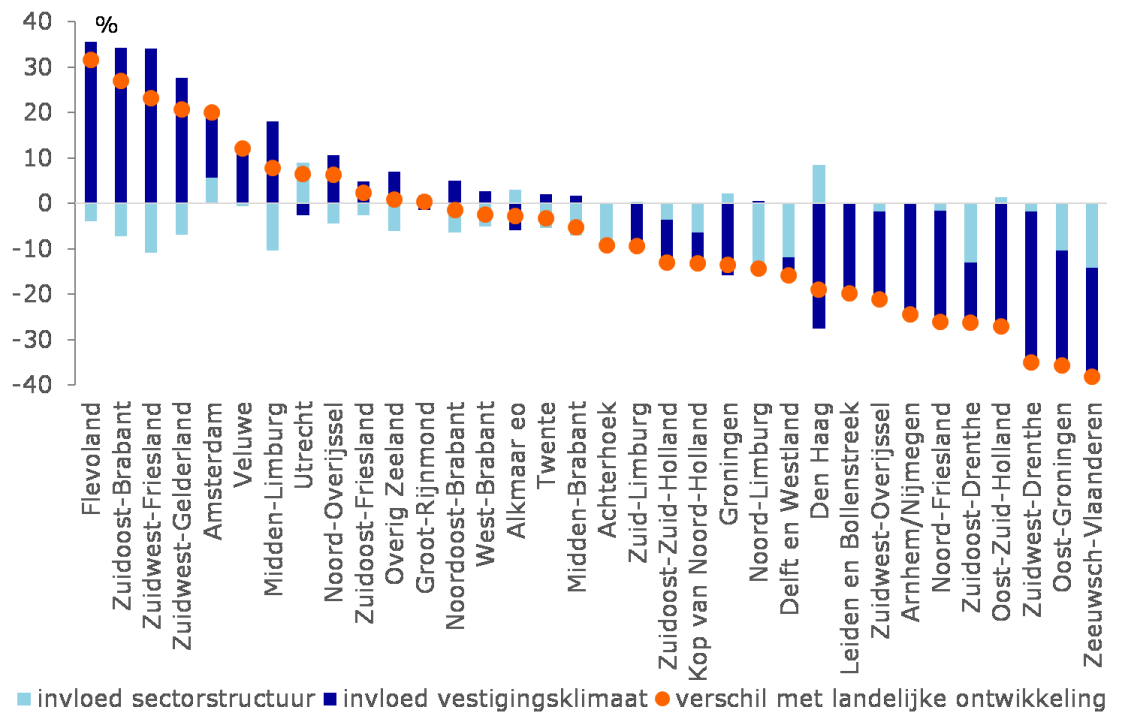
Figuur 9: Economische groei per COROP-regio 1996-2017

Bron: RaboResearch

In figuur 10 is te zien waarom de motor van economische groei soepel draait in Foodvalley en Rivierenland. Deze twee regio's hebben hun groei met name te danken aan hun ondernemersklimaat. In Arnhem-Nijmegen zorgt het ondernemersklimaat er juist voor dat de groei achterblijft en de motor van economische groei niet soepel draait.

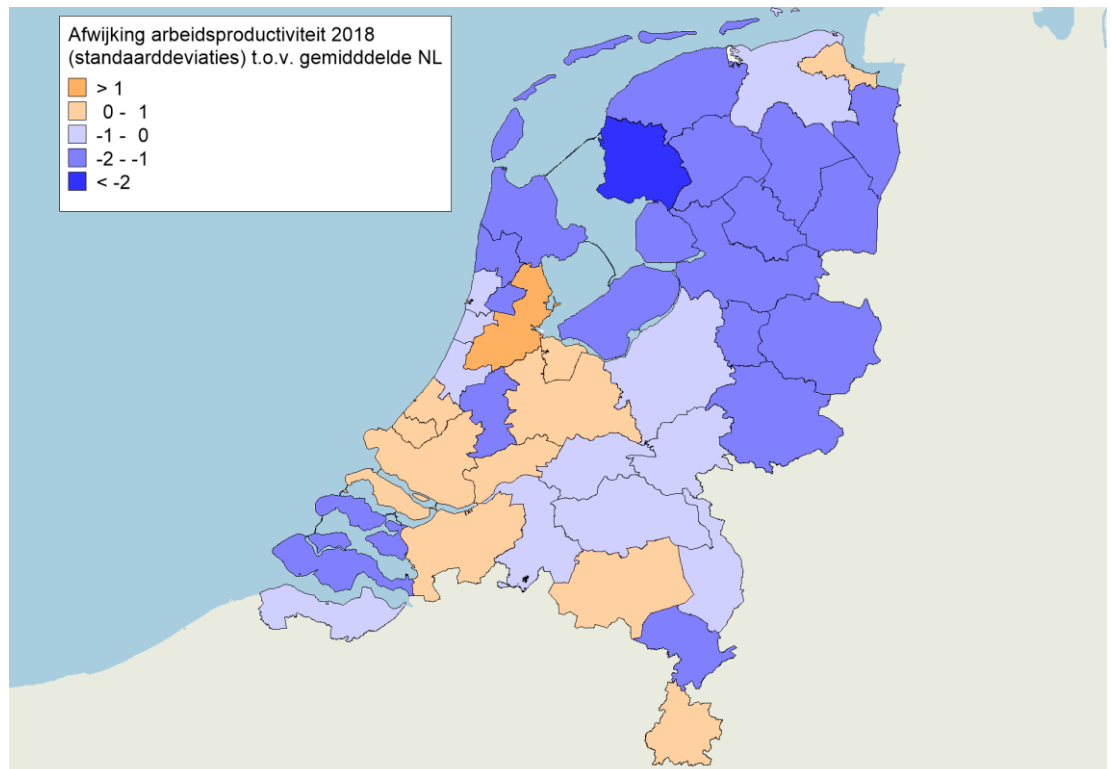
Figuur 10: Shift-share-ontwikkeling bruto toegevoegde waarde per COROP-regio 1996–2017

Bron: RaboResearch

Opvallend genoeg zit er tussen de drie regio's geen groot verschil in arbeidsproductiviteit (figuur 11). Alle drie de regio's hebben een lagere arbeidsproductiviteit dan gemiddeld in Nederland.

Figuur 11: Afwijking arbeidsproductiviteit 2018 t.o.v. Nederlands gemiddelde

Bron: RaboResearch

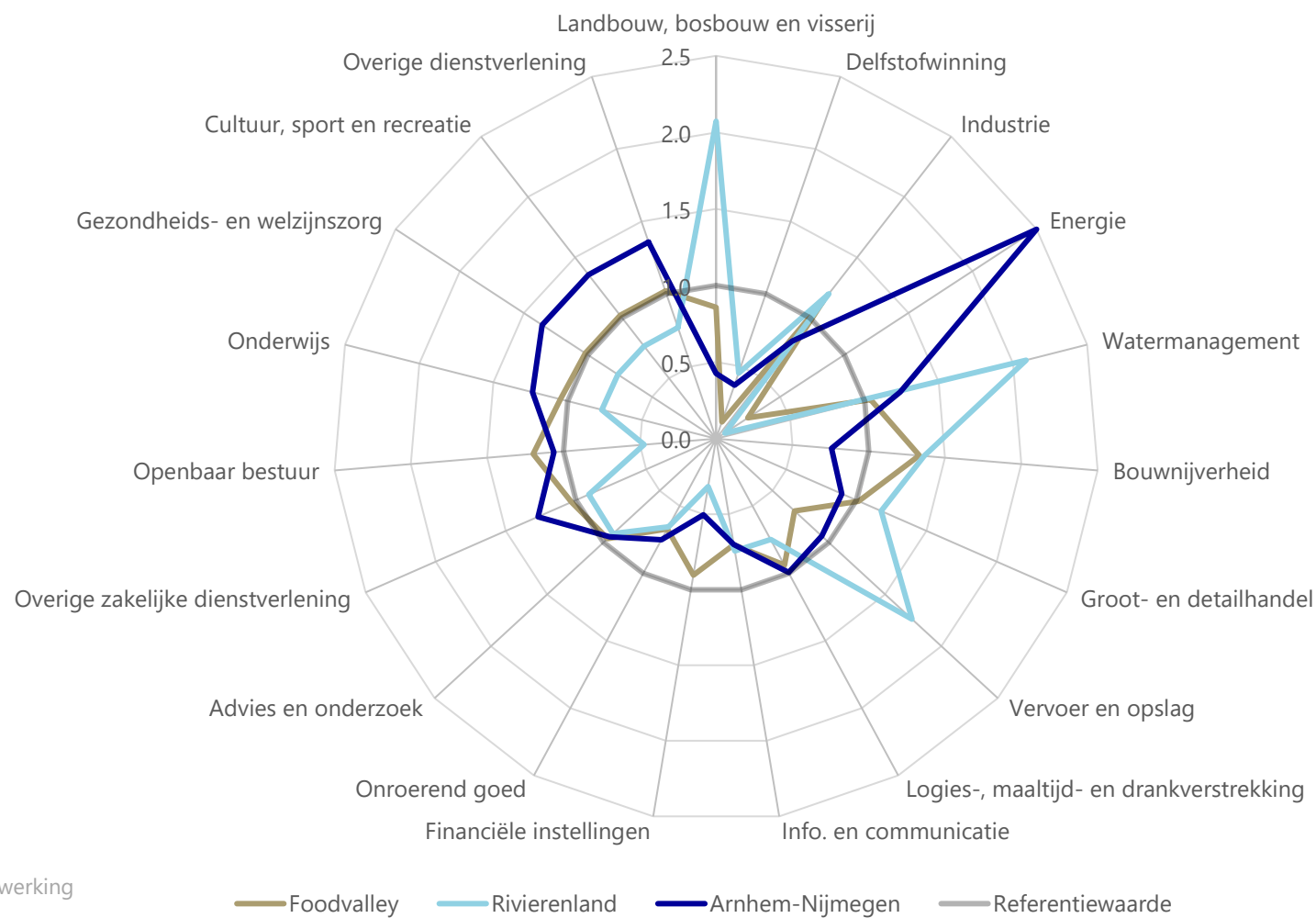
Bijlage 3: Economische specialisaties in Zuid-Gelderland

In deze bijlage gaan we in op de economische specialisatie in 19 hoofdsectoren in Zuid-Gelderland. Figuur 12 laat de relatieve over- en ondervertegenwoordiging zien ten opzichte van Nederland (een score hoger dan 1 betekent dat een sector relatief sterk aanwezig is in het gebied, een score onder de 1 betekent dat een sector minder sterk aanwezig is in het gebied).⁹

In het profiel van economische specialisaties zien we de sterk vertegenwoordiging van de energiesector in Arnhem-Nijmegen terug. Deze grootstedelijke regio heeft daarnaast een specialisatie in overheid en onderwijs en zakelijke diensten. In Rivierenland zijn de sectoren landbouw, watermanagement, en vervoer en opslag relatief oververtegenwoordigd. Foodvalley heeft op het niveau van de gepresenteerd hoofdsectoren een minder uitgesproken profiel; de aanwezigheid van veel sectoren lijkt op die van het nationale gemiddelde. Onderwijs en de bouwsector zijn er oververtegenwoordigd. Het agrifood profiel komt in deze regio vooral voort uit de specialisatie van de WUR (deze is niet te verbijsonderen met locatiequotiënten).

⁹ De locatiequotiënt wordt berekend door het regionale aandeel van banen in een sector te delen door het landelijke aandeel van banen in deze sector.

Figuur 12: Locatiequotiënten van 19 sectoren in Foodvalley (COROP Veluwe), Rivierenland (COROP Zuidwest-Gelderland) en Arnhem-Nijmegen (COROP Arnhem/Nijmegen)¹⁰

Bron: LISA, bewerking
RaboResearch

¹⁰ Energiesector kent een locatiequotiënt van 4,5. Omwille van leesbaarheid is de grafiek beëindigd op 2,5.

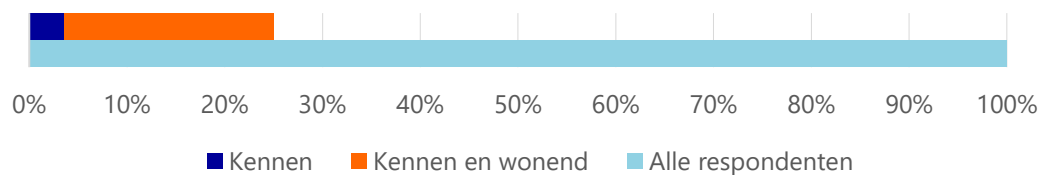
Bijlage 4: Studenten survey regio Arnhem-Nijmegen en regio Foodvalley

Voor het onderzoek is naast de dialoog met studenten ook een online vragenlijst uitgezet, bij studenten uit de regio Arnhem-Nijmegen (Radboud Universiteit en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen) en bij studenten uit de regio Foodvalley (Wageningen University en Christelijke Hogeschool Ede). In totaal hebben 60 wo en hbo studenten de vragenlijst (die betrekking had op de regio waar ze studeren) ingevuld; 28 in de regio Arnhem-Nijmegen, 32 in de regio Foodvalley.

naamsbekendheid

Uit de survey voor de regio Arnhem-Nijmegen blijkt dat slechts 7 van de 28 respondenten bekend zijn met Health Valley (25%). Van deze groep van 7 wonen 6 respondenten in de regio. Ook de studenten uit de regio Foodvalley zijn gevraagd of zij bekend zijn met Health Valley. Slechts 1 van de 32 respondenten geeft aan Health Valley te kennen (3%). De naamsbekendheid van Health Valley onder de studenten in de regio wonen en daarbuiten is dus beperkt. Van alle respondenten zijn 20 studenten (71%) tijdens hun opleiding in aanraking gekomen met bedrijven uit de regio. Er zit wel een groot verschil in de mate van contact met de regionale economie tussen de hbo- en wo-studenten. Onder de hbo-studenten in Arnhem-Nijmegen heeft 100% contact gehad met bedrijven uit de regio en onder de wo-studenten is dit 57%.

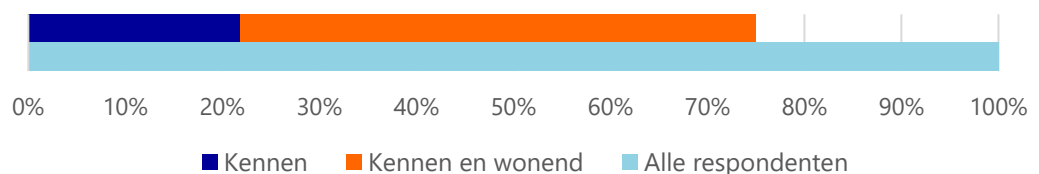
Figuur 13: Naamsbekendheid Health Valley onder studenten in de regio Arnhem-Nijmegen.

Bron: RaboResearch

De naamsbekendheid van Foodvalley is groter. Van de 32 respondenten zijn er 24 (75%) bekend met Foodvalley. Van deze 24 studenten wonen er 17 ook in de Foodvalley regio (71%). Studenten uit de regio Arnhem-Nijmegen zijn ook gevraagd of zij bekend zijn met Foodvalley. Slechts 4 van hen (14%) geven aan Foodvalley te kennen. De naamsbekendheid van Foodvalley is dus redelijk hoog onder de studenten uit de eigen regio maar minder in de naburige regio Arnhem-Nijmegen. Studenten uit Foodvalley geven aan minder in aanraking te komen met bedrijven uit de regio dan de studenten in Arnhem-Nijmegen. Van de 32 respondenten zijn er 14 in aanrakingen gekomen met bedrijven uit de regio (44%). Hbo- studenten in Foodvalley komen ongeveer even vaak in aanraking met bedrijven (41%) als wo studenten uit de regio (47%).

Figuur 14: Naamsbekendheid Foodvalley onder studenten in de regio Foodvalley.

Bron: RaboResearch

Woonklimaat en binding

Studenten is gevraagd of zij zouden willen wonen in de regio waar zij studeren na hun afstuderen. In Arnhem-Nijmegen geven 12 studenten (43%) aan sowieso in de regio te willen wonen en 6 (21%) niet in de regio te willen wonen. Er is ook nog een groep van 10 die twijfelt (36%). Gevraagd is of zij denken dat hun opleiding ze vaardigheden en kennis biedt die, na afstuderen, waardevol kunnen zijn in de regio waarin ze studeren. Studenten in Arnhem-Nijmegen zijn hier erg positief over en slechts 4% van de respondenten denkt dat hun opleiding niet waardevol is in Arnhem-Nijmegen. Opvallend is dat studenten die aangeven niet in de regio te willen wonen ook allemaal denken dat hun opleiding waardevol kan zijn in Arnhem-Nijmegen.

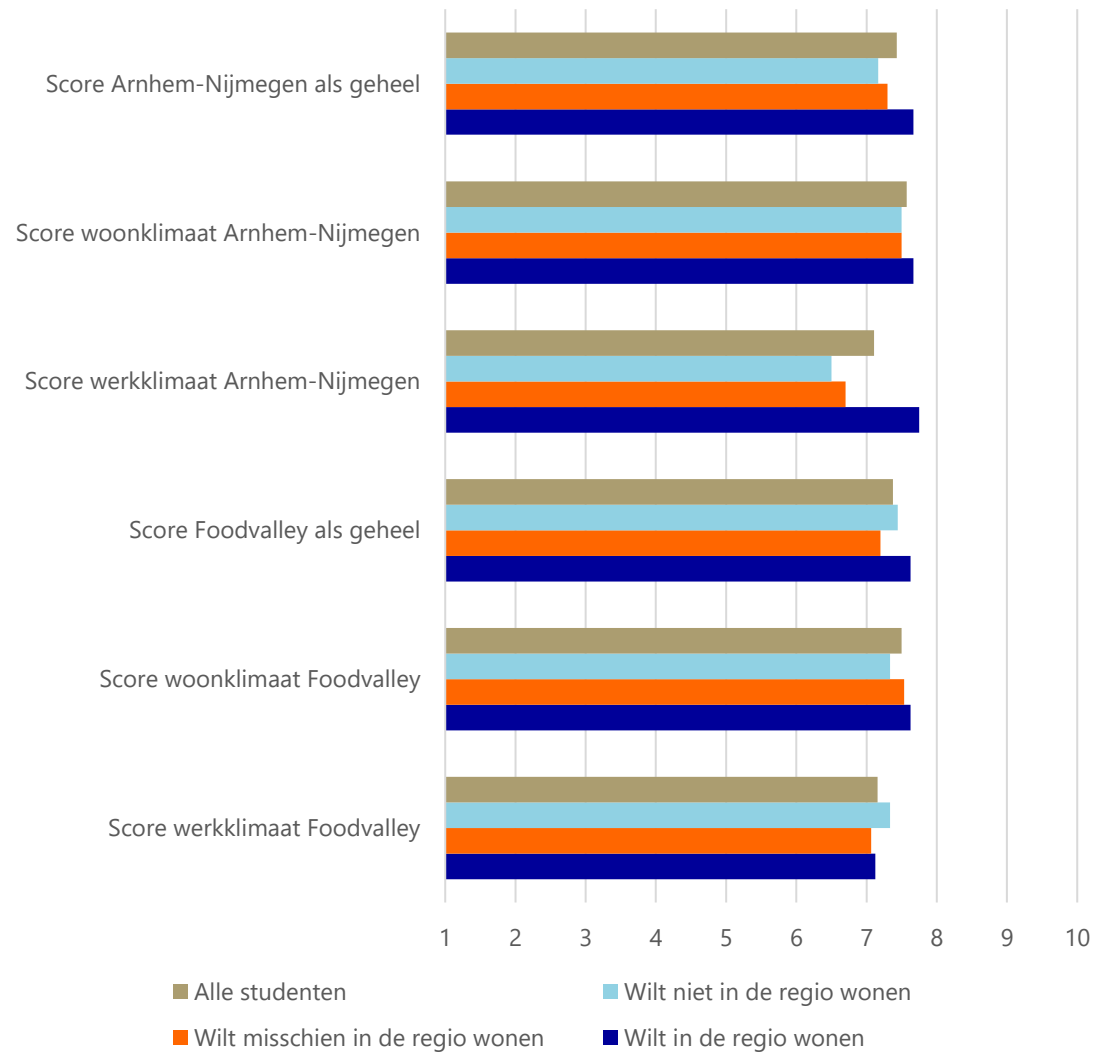
In Foodvalley geeft een kleiner percentage van de studenten aan sowieso in de regio te willen wonen na hun afstuderen (25%). De groep studenten die niet in de regio wilt wonen is zelfs iets groter (28%). Er is echter ook in Foodvalley een grote groep die twijfelt (47%). Anders dan in Arnhem-Nijmegen zijn de studenten in Foodvalley minder overtuigd van de waarde van hun opleiding voor de regio. 24 van de 32 respondenten (75%) geeft aan dat zij denken dat hun opleiding geen vaardigheden biedt die, na afstuderen, waardevol zijn in Foodvalley. De studenten die hun opleiding niet waardevol vinden voor de regio zijn niet gelijk verspreid bij de vraag of ze na hun afstuderen in de regio zouden willen wonen. De meeste studenten die hun opleiding niet waardevol vinden willen niet in Foodvalley wonen na afstuderen of twijfelen hierover.

Waardering woon- en werkklimaat

Tot slot is gevraagd een cijfers te geven voor de regio waarin ze studeren. Studenten hebben een cijfer gegeven voor de regio als geheel, het woonklimaat en het werkklimaat. Figuur 15 laat deze scores zien. De regio Arnhem-Nijmegen scoort gemiddeld over de hele groep studenten redelijk goed op alle drie de gebieden. De regio als geheel krijgt van de 28 studenten een 7,4, het woonklimaat krijgt een 7,6 en het werkklimaat een 7,1. Opvallend is het verschil tussen de score voor het werkklimaat gegeven door de groepen die niet of misschien in de regio willen wonen en de groep die wel in de regio wil wonen. De groep studenten die in de regio wil wonen geeft het werkklimaat een 7,8 terwijl de twee groepen studenten die niet of misschien in Arnhem-Nijmegen willen wonen een 6,5 en een 6,7 geven. Voor het woonklimaat geven deze twee groepen echter wel een score die redelijk in de buurt van de andere groep zit. De afkeuring of twijfel over de regio zit voor de groepen die niet of misschien in de regio Arnhem-Nijmegen wilt wonen mogelijk in het werkklimaat van de regio

Ook Foodvalley scoort gemiddeld over de hele groep studenten redelijk goed op alle drie de gebieden. Foodvalley krijgt van de studenten als geheel een 7,4, het woonklimaat krijgt een 7,5 en het werkklimaat krijgt een 7,2. De verschillen tussen de drie groepen op deze scores is redelijk beperkt.

Figuur 15: Waardering woon- en werkklimaat

Bron: RaboResearch

Bijlage 5: Indicatoren spiderdiagrammen

Clusters

Locatiequotiënten

- De locatiequotiënt wordt berekend door het regionale aandeel van banen in een sector te delen door het landelijke aandeel van banen in deze sector. Wanneer het regionale aandeel gelijk is aan het landelijke aandeel heeft de locatiequotiënt een waarde van één. Een waarde lager dan één impliceert een relatieve ondervertegenwoordiging van een sector. Een waarde hoger dan één, een relatieve oververtegenwoordiging
- Beschikbare jaren: 2008-2020.
- Bron banen: LISA

Gini-coëfficiënt

- De Gini-coëfficiënt meet de mate van ongelijkheid en heeft een waarde tussen nul en één. Hoe dichter de waarde van de coëfficiënt bij één komt, hoe ongelijkwaardiger het aantal banen in de regio is verdeeld over de twintig verschillende sectoren die we meten. Hiermee laat de Gini-coëfficiënt zien hoe sterk een regio in algemene termen is gespecialiseerd.
- Beschikbare jaren: 2008-2019
- Bron banen per sector: LISA

Ondernemerschap

Procentuele verandering bedrijfsvestigingen t.o.v. voorgaande jaar

- Is berekend door van het aantal bedrijfsvestigingen in jaar t van het aantal bedrijfsvestigingen in jaar t-1 af te trekken en te delen door het aantal bedrijfsvestigingen in jaar t-1.
- Beschikbare jaren: 2008-2020.
- Bron: CBS

Bedrijfsoprichtingen per jaar

- Het aantal bedrijfsoprichtingen per jaar.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2020

Aantal banen per bedrijfsvestiging

- Is berekend door het totaal aantal banen in de regio te delen door het totaal aantal bedrijfsvestigingen.
- Bron banen en vestingen: LISA
- Beschikbare jaren: 2007-2020

Human capital

Samengestelde indicator opleidingsniveau

- Deze indicator bestaat uit een samenvoeging van CBS data over het procentuele aantal laag-, middelbaar- en hoogopgeleiden personen in een COROP-regio. In de berekening van deze indicator is er een gewicht van één aan het percentage laag-, twee aan het percentage middelbaar- en drie aan het percentage hoogopgeleiden bevolking gegeven. De indicator is gelijk aan de som van de gewogen waarde gedeeld door zes.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2016

Werkloosheid

- Totale werkloosheid in een COROP-regio
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2020

Aantal binnenkomende jongeren (15-29 jaar) per 1000 inwoners

- Het aantal binnenkomende jongeren in een COROP-regio gedeeld door het aantal inwoners in de regio.
- Bron binnenkomende jongeren: CBS
- Bron inwoners COROP: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2019

Kennisinfrastructuur

Publieke uitgaven research and development

- Publieke R&D uitgaven zijn enkel beschikbaar op provinciaal niveau. De publieke R&D uitgaven op COROP-niveau zijn een schatting. De schatting is gemaakt door eerst te berekenen hoeveel procent van de totale provinciale bevolking woont in een van de COROP-gebieden waarin de provincie is onderverdeeld. Vervolgens zijn de provinciale publieke R&D uitgave van de provincie vermenigvuldigd met de bevolkingspercentages van haar COROP-gebieden.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2013-2018

Private uitgaven research and development

- Private R&D uitgave beschikbaar voor de meeste COROP-regio's over de periode 2013-2018.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2013-2018

Aantal patent aanvragen per miljoen inwoners

- Het aantal patent aanvragen per COROP-regio gedeeld door het aantal inwoners in miljoenen.
- Bron: Eurostat
- Beschikbare jaren: 2007-2012

Aantal studenten in de regio (mbo, hbo & wo)

- Gebaseerd op mannen en vrouwen en alle leeftijdsgroepen. Het gaat hier om het totaal aantal studenten aan het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), hoger beroepsonderwijs (hbo) en wetenschappelijk onderwijs (wo) voor alle COROP-regio's. Aantallen weergegeven per schooljaar (augustus-juli). Geschat per kalenderjaar door het aantal leerlingen per schooljaar te vermenigvuldigen met het aantal maanden die dit schooljaar plaatsvonden in jaar x.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2012

Fysieke infrastructuur

Connectiviteit weg

- Connectiviteit weg is een index gebaseerd op de som van alle inwoners in alle andere Europese regio's gewogen door de reistijd van regio r naar de andere regio's. Dit is gedaan voor alle Europese nuts-3 regio's voor meerdere jaren. De index is gebaseerd op het Europese gemiddelde in 2001 en de indicator laat de absolute verandering in connectiviteit zien tussen twee punten in de tijd.

- Bron: ESPON
- Beschikbare jaren: 2011 en 2014

Connectiviteit spoor

- De connectiviteit spoor is een index gebaseerd op de som van alle inwoners in alle andere Europese regio's gewogen door de reistijd van regio r naar de andere regio's. Dit is gedaan voor alle Europese nuts-3 regio's voor meerdere jaren. De index is gebaseerd op het Europese gemiddelde in 2001 en de indicator laat de absolute verandering in connectiviteit zien tussen twee punten in de tijd.
- Bron: ESPON
- Beschikbare jaren: 2011 en 2014

Connectiviteit lucht

- De connectiviteit lucht is een index gebaseerd op de som van alle inwoners in alle andere Europese regio's gewogen door de reistijd van regio r naar de andere regio's. Dit is gedaan voor alle Europese nuts-3 regio's voor meerdere jaren. De index is gebaseerd op het Europese gemiddelde in 2001 en de indicator laat de absolute verandering in connectiviteit zien tussen twee punten in de tijd. Voor connectiviteit lucht is rekening gehouden met vliegvelden in andere regio's. Er is hierbij gecorrigeerd voor reistijd vanuit regio r naar het vliegveld van regio v, check-in tijd en duur van de vlucht.
- Bron: ESPON
- Beschikbare jaren: 2011 en 2014

Woon- en leefklimaat

Tevredenheid woonomgeving

- Procentuele aantal respondenten welke aangeeft tevreden te zijn met haar huidige woonomgeving.
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2009, 2012, 2015, 2018

Misdrijven per 1000 inwoners

- Aantal geregistreerde misdrijven per COROP-gebied gedeeld door het aantal inwoners in duizendtallen.
- Beschikbare jaren: 2012-2019.
- Bron: LISA

Fijnstof

- Hoeveelheid fijnstof in de lucht.
- Beschikbare jaren: 2013-2020.
- Bron: RIVM

Verhoudingsgewijze aantal voorzieningen

- Aantal specifieke voorzieningen in een COROP-regio binnen een bepaalde afstand gedeeld door het Nederlandse aantal van deze voorziening. In de dataset zijn de volgende voorzieningen opgenomen: aantal huisartsenpraktijken binnen 3 km, aantal ziekenhuizen binnen 20 km, aantal kinderdagverblijven binnen 3 km, aantal basisonderwijsscholen binnen 3 km, aantal scholen vmbo binnen 5 km, aantal scholen havo/vwo binnen 5 km, aantal grote supermarkten binnen 3 km, aantal restaurants binnen 3 km, aantal bioscopen binnen 10 km
- Bron: CBS
- Beschikbare jaren: 2007-2020

Colofon

RaboResearch

Nederland

www.rabobank.com/economie

Contact RaboResearch: Otto Raspe (Otto.Raspe@rabobank.nl)

Contact Rabobank Regio Gelderland Zuid: Antoine Driessen (Antoine.Driessen@rabobank.nl)

Auteurs van de publicatie: Otto Raspe en Floris Kuipers. Met medewerking van: Martine Boon, Antoine Driessen, Marielle Gerritsen, Astrid Huitink Jacobs, Mariska de Kleijne, Michel van Schaik, Inge Scheerder-Rensink en Anneke Slofstra

© 2021 – All rights reserved

Disclaimer: <https://economie.rabobank.com/disclaimer/>